

„Azért mégis csinálunk intézetet is, gyűjteményt is...”
Válogatás a szegedi egyetem Régészeti Tanszékének leleteiből

A kiadvány a „A hazai Tudományos Diákköri műhelyek és rendezvényeik támogatása” c. pályázat támogatásával valósult meg. A pályázati kategória kódja: NTP-HHTDK-19

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti
Tehetség Program

„AZÉRT MÉGIS CSINÁLUNK INTÉZETET IS,
GYŰJTEMÉNYT IS...”
VÁLOGATÁS A SZEGEDI EGYETEM RÉGÉSZETI
TANSZÉKÉNEK LELETEIBŐL

Szerkesztette
Kulcsár Valéria – Pintér-Nagy Katalin

SZEGED
2020

A kötet az
SZTE BTK Régészeti Tanszékének
a kiadványa

Szerkesztette
Kulcsár Valéria – Pintér-Nagy Katalin

A kötet lektorai
Almássy Katalin, B. Tóth Ágnes, Kürti Béla, Kulcsár Valéria,
Lőrinczy Gábor, Markó András, Pintér-Nagy Katalin, Révész László,
Tóth Csaba, Tóth Katalin, Visy Zsolt, Wolf Mária

A tárgyakat fotózta
Walter Réka

A térképet készítette
Szebenyi Tamás

A címben szereplő idézet Buday Árpád egyik leveléből származik
MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 2. Folyóirat iratboríték, 129/1925–26.

A kötet megjelenését támogatta
a Dél-alföldi Régészeti Egylet

ISBN 978-963-306-749-9

© a szerzők 2020
© a szerkesztők 2020
© SZTE BTK Régészeti Tanszék

Felelős kiadó
Dr. Révész László tanszékvezető egyetemi tanár
SZTE BTK, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.

Tördelés, látványterv
Széplaki Tünde – Szilágyi György

Nyomdai munkálatok
Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyő
Felelős vezető: Drágán György

TARTALOM

KULCSÁR VALÉRIA Előszó	7
PINTÉR-NAGY KATALIN A régészeti tár története	8
KOMLÓSI JANKA – ZANDLER KRISZTIÁN Az első földművelők hagyatéka a gyűjteményben	12
BÓDAI ESZTER – MELLÁR BALÁZS – SZIKSZER BÁLINT Kora bronzkori urnatemető Kisapostag határában.....	16
MAJOR RÉKA – MAJZIK VIVIEN – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA Sokszínű népszerű Békéscsaba–Fényes középso vaskorából.....	20
SOÓS ROLAND – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA Bepillantás Szőreg késő vaskorába	24
PELŐCZ JUDIT – PILLÉR PÉTER – SZEKENYI TAMÁS Rómaiak a Tiszánál Válogatás a szegedi Régészeti Tanszék gyűjteményének római kori anyagából.....	28
MÁRKUS TÍMEA – MORVAY ÁRPÁD – RÁCZ RITA – WALTER RÉKA Germánok a Maros partján. A magyarcsanád-bökenyi gepida temető	32
FARKAS ANNA – HERGOTT KRISTÓF – SAJTI MARIANNA – SZIKSZAI FERENC – VARRÓ BALÁZS A gyűjtemény avar kori anyaga	36
FELFÖLDI SZABOLCS – FÜLÖP RÉKA – ILÉS-MUSZKA ANDREA – KOMKA ROBIN – SZÉPLAKI TÜNDE A gyűjtemény honfoglalás kori leletegyüttese	40
ÁDÁM MÁRK – BÍRÓ GYÖNGYVÉR – ÖKRÖS EVELIN Kun leletek a gyűjteményben	44
ÁDÁM DÁNIEL – BÍRÓ ANNAMÁRIA – PÓRSZÁSZ ANNA Az éremtár története.....	48
ÁDÁM DÁNIEL – ÁDÁM MÁRK – BÍRÓ ANNAMÁRIA – BÍRÓ GYÖNGYVÉR – BÓDAI ESZTER – FARKAS ANNA – FELFÖLDI SZABOLCS – FÜLÖP RÉKA – HERGOTT KRISTÓF – ILÉS-MUSZKA ANDREA – KOMKA ROBIN – KOMLÓSI JANKA – MAJOR RÉKA – MAJZIK VIVIEN – MÁRKUS TÍMEA – MORVAY ÁRPÁD – MELLÁR BALÁZS – ÖKRÖS EVELIN – PELŐCZ JUDIT – PILLÉR PÉTER – PINTÉR-NAGY KATALIN – PÓRSZÁSZ ANNA – RÁCZ RITA – SAJTI MARIANNA – SOÓS ROLAND – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA – SZEKENYI TAMÁS – SZÉPLAKI TÜNDE – SZIKSZAI FERENC – SZIKSZER BÁLINT – VARRÓ BALÁZS – WALTER RÉKA – ZANDLER KRISZTIÁN Katalógus	52
A KÖTETBEN SZEREPLŐ LELEHÉLYEK.....	58
RÖVIDÍTÉSJEYZÉK	59

ELŐSZÓ

A Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszéke hagyományosan előtérbe helyezte/helyezi a tehetséggondozást. Az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, az Új Nemzeti Kiválóság Programban és mindenfajta egyéb szakmai pályázaton, konferencián, versenyben való megmérettetés mellett a fiatal archeológusok képzésében új lehetőség nyílt néhány évvel ezelőtt. Eddigi hosszú, fordulatokban gazdag és általában nem szerencsés története után a nagy elődök, Buday Árpád és Banner János által alapított intézeti gyűjtemény visszakerült az egyetemre – hazatért. Rengeteg munkával járó rendbetétele, szakszerű elhelyezése éveket vett (és vesz) igénybe, de egyben hatalmas lökést adott a Szegeden tanuló régészhallgatók szakmai fejlődésének és – nem utolsósorban – közösségi életének. Immár több diáknemzedék mondhatja el magáról, hogy részt vett a tárgyak azonosításában, csomagolásában, bemutatásában. Igen, ha szerényebb méretekben is, mint Budayék idejében, de újjászűletett a tanszéki leleteket felvonultató kiállítás, amely jelentős részben az egyetemisták munkáját dicséri. És egyáltalán nem utolsó sorban: hosszú évtizedek után most már úgy tudják személyesen kézbe venni a leleteket anyagismeret órán a jövőendő régészek, hogy ki sem kell lépniük az egyetem kapuján.

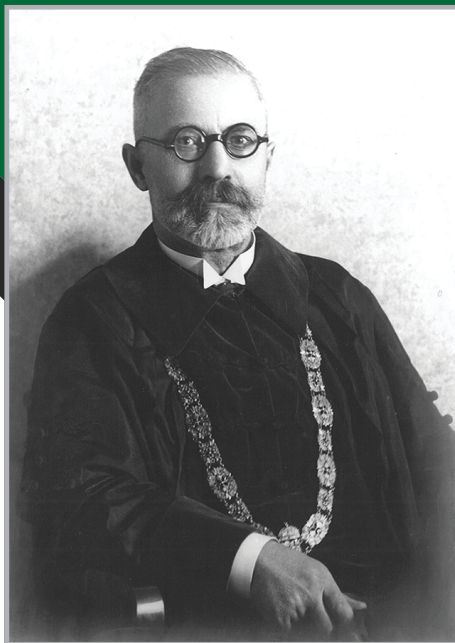
Hallgatóink a muzeológia alapjait nem csak a leltárkönyvek és -számok világában tanulják meg. Bőségesen nyílik alkalmuk a múzeumpedagógiai fogások elsajátítására és gyakorlására a kari Nyílt Napok, Kutatók Éjszakái, Régészet Napjai és más, „napokhoz” nem kötött foglalkozások alkalmával, így elmondható, hogy az óvodás korúaktól kezdve minden generáció ismerkedhetett már a régészettel a szegedi bölcsészkaron, és ennek is a tanszéki gyűjtemény adott kereteket.

Mostani vállalkozásunknak, a tanszéki gyűjteményt egy-egy korszak néhány jelentősebb lelőhelyének anyagán keresztül bemutató kötetnek talán a legfontosabb és legrokonoszevesebb jellemzője, hogy igazi kollektív és mélyen demokratikus mű. Nem sok olyan kiadvány születik, amelyben a szerzők „társadalmi státusza” ilyen széles skálán mozog: egyaránt találunk itt másodéves alapképzésben tanuló régészhallgatót, frissen végzett szakembert, doktoranduszt és tapasztalt régészt, fiatal és kevésbé fiatal egyetemi oktatót. Több szerzőnek ez lesz az első közleménye, a „zsengéje” azon a publikációs listán, amely ezután remélhetőleg folyamatosan fog bővülni. A szakmai összefogást erősítették azok a kollégák, akik tanácsaikkal, a cikkek lektorálásával járultak hozzá a kiadvány sikeréhez. Köszönettel tartozunk önzetlen munkájukért!

Mintegy száz évvel a szegedi egyetemi régészeti gyűjtemény létrehozása után visszakanyarodtunk az alapítók szándékához – legyen kezügyben egy olyan „élő”, nem csak a könyvek illusztrációiból megismerhető leletanyag, amellyel a régészhallgatók személyesen találkozhatnak. És tegyük hozzá, a jelen kiadványból ítélve, nemcsak azt tanulják meg, hogyan írják le és keltezzék a tárgyakat, hanem azt is, miként adjanak számukra értelmet.

Szeged, 2020. július 10.

Kulcsár Valéria
egyetemi docens, szerkesztő

1. kép Buday Árpád, az intézet első vezetője (1924–1937) (SZTE Klebelsberg Könyvtár, Képtár és Médiatéka)

2. kép Banner János, 1937-től az intézet vezetője (1937–1946) (SZTE Klebelsberg Könyvtár, Képtár és Médiatéka)

PINTÉR-NAGY KATALIN

A régészeti tár története

A szegedi régészeti oktatás létrehozói, Buday Árpád [1. kép] és Banner János [2. kép] a szegedi egyetem régészeti intézetének megszervezésével párhuzamosan alapították meg az intézet gyűjteményét 1924-ben. Míg az intézet működésének szinte minden területén az előd, a kolozsvári régészeti iskola hagyományait vették alapul, addig a gyűjtemény létrehozásával teljesen más céljuk volt. A szegedi régészeti tár, ellentétben a kolozsvárral, elsődleges és egyetlen feladata a régészeti oktatásban betöltött szerepe volt.¹ Az egykori intézet régészeti gyűjteményének anyaga a paleolitikumtól a késő középkorig szinte az összes korszakot, kultúrát reprezentálta. Egykori oktatóink tudatosan töreked-

tek arra, hogy lehetőség szerint minden korszak tárgyi anyaga képviselje magát, ezzel is biztosítva a intézet hallgatóinak széleskörű régészeti anyagismeretét.²

Az egykori tár mintegy 120 lelőhely több mint 11 000 tárgyat foglalta magába, melyet három teremben és az intézethez tartozó folyosón helyeztek el. A kor szokásainak megfelelően ezek a helyiségek a tárgyak tárolására és egyben a kiállítására szolgáltak [3. kép]. Az intézetnek volt egy „laboratóriuma” is, ahol a tárgyak restaurálását és fotózását végezték.³

A régészeti leletek kisebb része diplomáciai úton, ajándékként, csereként, letétként és vásárlás útján, valamint néhány lelőhely anyaga véletlensze-

3. kép Az egyik „gyűjteményhelyiség” az 1930-as években. Középen az ószentiváni urna és az *in situ*-k, köztük a szőreg-pávói kelta temető egyik urnás sírja (SZTE RT Ad. B.J.FGy F5615)

4. kép Az egyik „gyűjteményhelyiség” az 1930-as években. Az vitrin tetején a szegedi múzeumból letétbe átvett nagyszentmiklósi kincs másolata (SZTE RT Ad. B.J.FGy F6364)

rűn került a gyűjteménybe (Tikos, Hódmezővásárhely–Szárász–dűlő) [4. kép].⁴ Nagyobb részük azonban az intézet saját terepbejárásaiból és ásatásaiból származott.⁵ A leletanyag döntő többsége 1924 és 1928 között gyarapította a gyűjteményt, 1928-tól már kevesebb figyelem irányult az intézeti tárra. Egyrészt az oktatás számára megfelelő leletanyaggal rendelkezett már ekkorra a tár. Másrészt az intézet munkatársainak a figyelme inkább a régió kutatására fő-

kuszált, ugyanis innentől kezdve az intézet egyre jelentősebb szerepet vállalt a Dél-Alföld szisztematikus régészeti kutatásában.⁶

A bekerülő leletanyagot a tisztítást, a restaurálást és a fotózást követően vették nyilvántartásba, és egy számcsoportos leltári számokkal látták el. Az utolsó „hivatalos” adatot 1952-ben jegyezték be a leltárkönyvbe, amikor a pécsi múzeum ajándékként kapott zengővárkonyi leletanyag került a gyűjteménybe (utolsó leltári szám: 11501). A gyűjtemény teljes anyaga döntő többségében régészeti leletekből (érmék, kerámia, fém-, csont- és kőeszközök) tevődött össze, emellett kis mennyiségben tartalmazott ember- és állatcsontokat. A gyűjtemény szerves részét képezte továbbá a különböző másolatokat tartalmazó kollekció, mely kerámiák, csont- és kőeszközök gipszmásolatait tartalmazta (például a hannoveri múzeumból).⁷ Az intézeti gyűjteményhez tartozott még 4 vagy 5 *in situ* is, melyek főként hamvasztásos és korhasztásos sírok (Ószentiván, Szőreg–Pávó) voltak [5. kép].⁸

Annak ellenére, hogy a gyűjtemény leletanyaga a Kárpát-medence szinte az összes fontosabb régészeti korszakát reprezentálta, soha nem volt egységes a különböző periódusok leletanyagának aránya. A táruk csak néhány külföldi és hazai paleolit tárggyal rendelkezett (Abbeville, Szeleta). Ezzel szemben az őskor többi időszakának anyaga igencsak impozánsnak mondható (neolitik: Tikos, Szarvas–Szappanos, Tordos, rézkor: Marosgeze, Ószentiván, bronzkor: Kisapostag, Vál, Ószentiván, vaskor: Szőreg–Pávó, Békéscsaba–Fényes) [6–7. kép]. A római kori, a népvándorlás

kori és a középkori anyag azonban az eredeti állapotában sem volt túl nagy mennyiségű. A tárban található többek között az avar kori nagykamarási temető anyaga, két jelentős honfoglalás kori női síré (Ószentiván, Bánkút), valamint egy gazdag kun előkelő nő temetkezésének (Bánkút) mellékletei.

Az intézeti gyűjtemény leletanyaga nemcsak időben, hanem térben is eléggé széles spektrumot ölelt fel. Legfőképpen Kárpát-medencei lelőhelyekről származik, de emellett megtalálható néhány Nyugat-Európából, Itáliából, Balkánról (például La Micoque, Firenze, Karanovo, Théra, Dimini) és Közel-Keletről (Tabun-barlang) származó, főként szórványként begyűjtött tárgy is. A Kárpát-medence területéről döntő többségében a mai Békés és Csongrád megye területén fekvő lelőhelyeken folytatott intézeti terepbejárásokból és ásatásokból származó leletanyag képviselteti magát az intézeti tárban. Ezenkívül még a Közép-Tisza-vidékről (például Tikos, Tiszapolgár), a Dunántúlról (Győr, Kisapostag) és Erdélyből (Szitabodza, Tordos) vannak anyagai a gyűjteménynek.

Az intézet és vele a tár a második világháború után méltatlan körülmények közé került, az 1950-es évek elején megszüntették az intézetet, a gyűjteménynek pedig nem volt „hivatalos” jogutódja. Egy ideig az egyetem folyosójára kitelepített egykori intézeti szekrényekben tárolták, majd több mint két évtizedig a szegedi múzeum nyújtott védelmet számára. A régészeti tár anyagán nagyon meglátszik az elmúlt 60 év hányattatott időszaka. Sok tárgy elveszett, jó pár darabról lekopott a leltári

5. kép Az ószentiváni zsugorított *in situ* sír (SZTE RT Ad. B.J.FGy F866)

6. kép Az intézet keresztfolyosóján kiállított szarvaszappanosi újkőkori leletek (SZTE RT Ad. B.J.FGy 5616)

szám, ami szinte lehetetlenné teszi ezeknek a tárgyaknak a beazonosítását. A gyűjteményben található leletanyag dokumentációja eltűnt. A 2015-ben tanszékünkre hazatért hányattatott sorsú anyag rendezésében, feldolgozásában, kiállítások rendezésében aktívan részt vesznek a hallgatóink. Ezzel újból valóra vált az, ami egykor Buday Árpád és Banner János elsődleges célja volt: a gyűjtemény ismét oktatási célokat szolgál.

IRODALOM

- BANNER 1990 = Banner J.: *Békés-Kolozsvár-Jászberény-Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig)*. Sajtó alá rendezte Jankovich B. D. [Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15.] Gyula 1990.
- FJTE RI 1937 = M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézete: † Dr. Buday Árpád 1879–1937. *Dolgozatok* 13 (1937), 1–24.
- PINTÉR-NAGY 2020 = Pintér-Nagy, K.: Relationship Between the Institute of Archaeology of Szeged and Provincial Museums in the Southern Part of the Great Hungarian Plain. I. In: „...how badly we need the so much desired palace of culture”. *Collectors, Founders, Museums in Eastern Europe in the 19th–20th Century*. Proceedings of the International Conference on Museum History held at Jósza András Museum, Nyíregyháza, November 11–3, 2019. Ed. Kulcsár, V. Nyíregyháza 2020, 151–168. Sajtó alatt.
- SÍPOS 2017 = Sipos C.: A Csanádvármegyei történeti és régészeti társulat története. *A Makói József Attila Múzeum Évkönyve* 1 (2017), 170–192.
- SZAB 1927 = *A szegedi Alföldkutató Bizottság*. Kézirat. Szeged 1928.

- ¹ MNL CSML VIII. 16. (1932–1933) 6. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 47/1932–33; FJTE RI 1937, 7–8.
- ² MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 52/1928–29.
- ³ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 44/1928–29; MNL CSML VIII. 16. (1929–1930) 4. doboz, 8. Egyetemi hatóságok, intézmények iratboríték, 189/1929–30.
- ⁴ Például MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 236/1924–25, 304/1924–25, 305/1924–25, 309/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 10. Pénzügyminisztérium iratboríték iratai, 361/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 367/1926–27, 409/1926–27; SZTE RT Ad. ltk. 7641–7695.
- ⁵ Például SZTE RT Ad. ltk. 4662–5121, 6331–6377, 6378–7467.
- ⁶ MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 102/1928–1929; SZAB 1927, 3; SÍPOS 2017, 176–184; PINTÉR-NAGY 2020.
- ⁷ Például MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 4. Múzeumok, gyűjtemények iratboríték, 160/1924–25; MNL CSML VIII. 16. (1925–1926) 1. doboz, 8. Vegyes iratboríték, 383/1925–26; SZTE RT Ad. ltk. 6122–6148, 9499–9526.
- ⁸ MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 2. Tudományos társulatok iratboríték, 437/1926–27; SZTE RT Ad. ltk. 8535; BANNER 1990, 64, 73–74.

7. kép Az egyik „gyűjteményhelyiség” az 1930-as években. A baloldali vitrinben az ószentiváni ásatásokból származó bronzkori leleteket és ásatási fotókat állították ki (SZTE RT Ad. B.J.FGy F6365)

8. kép A Körös kultúra tárolóedény töredéke Szarvasról

KOMLÓSI JANKA – ZANDLER KRISZTIÁN

Az első földművelők hagyatéka a gyűjteményben

Az egyik elsőként előkerült, ásatással is hitelesített, Körös kultúrához köthető lelőhely a Holt-Körös közelében található Szarvas–Szappanos,¹ ahol 1911 és 1912 között ifj. Krecsmárik Endre tanító diákjaival telepjelenségeket és temetkezéseket tárt fel.² A leletek először a szarvasi tanítóképző tárába kerültek, majd Krecsmárik 1925-ben a szegedi régészeti intézetnek ajándékozta őket.³ Banner János 1926-ban terepbejárás során további felszíni szórványleleteket gyűjtött a lelőhelyen.⁴

A Szarvason előkerült tárgyak és jelenségek az újkőkor teljes időtartamát felölelik a Kr. e. 6000 és Kr. e. 4400 közti időszakból. A korszak első

ötszáz éve a korai neolitikum, amikor a Balkán-félsziget irányából területünkre termelő gazdálkodást folytató népesség érkezett. Jellegzetes anyagi kultúrával rendelkező csoportjukat legjellemzőbb elterjedési területük nyomán Körös kultúrának nevezi a régészeti kutatás.⁵

Krecsmárik a telepjelenségek közül hulladékgödröket, tárolóvermeket és nyílt tűzhelyeket figyelt meg az ásatás során, meglepő módon felmenő falú háztípust is felismert, amire legközelebb az 1960-as években volt csak példa.⁶ A leletanyag legnagyobb részét az agyagedények teszik ki, melyeket pelyvával soványítottak, szabad kézzel, hurrakatechnikával készítettek, az edények

9. kép A Körös kultúra hombártöredéke Szarvasról

10. kép AVK edény oldaltöredéke Szarvasról

11. kép A tiszai kultúra edény aljtöredéke Szarvasról

szabad tűz mellett egyenetlenül égtek ki, színük változatos. Az edényformák között megfigyelhetők tálak, csészek, bögrék, fazekak és hombárok [8–9. kép, Kat. 1–2]. Az edényeket felületkitöltő vagy sorokba (kalászkba) rendezett körömbecsípésekkel, köröm- és nád-bekarcolással díszítették [8. kép, Kat. 1]. Emellett megtalálhatók a plasztikus barbotin- és bordadíszek is [9. kép, Kat. 2].

A kerámia jelentős része a Körös kultúrához köthető, de emellett a középső újkőkori (Kr. e. 5500–5000) Alföldi Vonaldíszes Kerámia kultúrájához sorolható, jellegzetes bekarcolt díszű darabok is feltűnnek a lelőhelyen [10. kép, Kat. 3].⁷ Ezenkívül a késő újkőkori (Kr. e. 4900–4400) tiszai kultúra településeire jellemző, bekarcolt meandermintás edénytöredékek [11. kép, Kat. 4] is előfordulnak Szarvason.⁸

A leletgyűttesben gyakori tárgynak tekinthetők az agyagból készült, közepén átlukasztott, változatos formájú nehezek (paradicsom, henger, csonka gúla alakúak) [12. kép, Kat. 5]. A nagyobb méretű példányokat a halászhálók nehezeként, a házak tetejének befedésére szolgáló anyagok lesúlyozására, a kisebb darabokat szövőszéknehezeknek tartják.⁹

A leletanyagban egyedi egy agyagból égetett, négy lábon álló oltár vagy edény töredéke [13. kép, Kat. 6], amely az itt élő népesség hitvilágával lehetett kapcsolatban. Kő-, illetve csonteszközöket is találtak a szarvasi neolitikus telepen. A kőeszközök között volt obszidiánpenge, valamint pengék leválasztására szolgáló kovamagkő [14. kép, Kat. 7]. A kőszerszámok java még pattintással, kisebb

hányada már csiszolással készült.

A lelőhelyen öt sírt tártak fel.¹⁰ A korszak temetkezéseire jellemző, hogy az egykori népesség feltételezett számához mérten csak nagyon kevés sírt ismerünk, amelyek a települések felhagyott részein, hulladékgödrökből (Szarvas–Szappanos) vagy házakból (Szolnok–Szanda, Szajol–Felsőföld) kerültek elő.¹¹ A halottakat minden esetben zsugorítottan, bal oldalon fekvő testhelyzetben, fejjel főleg északnak tájolva temették el. Melléklet csak néhány esetben fordult elő, főként egy vagy két edényt tettek a sírba, továbbá kagylóékszerek, csiszolt és pattintott kőeszközök, okkerrögök figyelhetők meg még a temetkezésekben. A vázak közelében edénytöredékek, konyhahulladékok kerültek elő, amiből kitűnik, hogy a közösség legtöbbször nem készítette fel halottait a túlvilági életre. Az eltemetettek főként nők és gyermekek, a más társadalmi státuszban lévő férfiakat talán a településektől távolabb hantolták el.¹²

A gyűjteményben a szarvasin kívül más neolit leletegyüttes is megtalálható (például Tikosból). Az egyik legkiemelkedőbb darab az Ószentivánról (ma Tiszasziget) származó, szintén a Körös kultúrára jellemző putony alakú edény [15. kép, Kat. 8].¹³

12. kép A Körös kultúra paradicsom alakú hálónéhezéke Szarvasról

13. kép Oltár vagy edény töredéke Szarvasról

14. kép Magkő Szarvasról

- BANNER 1931 = Banner J.: A neolithikum Szarvason. *Dolgozatok* 7 (1931), 61–73.
- KALICZ–MAKKAY 1977 = Kalicz, N. – Makkay, J.: *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene* [StudArch 7.] Budapest 1977.
- KALICZ–RACZKY 1982 = Kalicz, N. – Raczky, P.: Siedlung der Körös-Kultur in Szolnok-Szanda (Vorbericht) *Antaeus* 10–11:1980/1981 (1982), 13–24, 329–340.
- KRECSMÁRIK 1915 = Krecsmárik E.: A békésszarvasi őstelepek. *ArchÉrt* 35 (1915), 11–43.
- KUTZIÁN 1944 = Kutzián I.: *A Körös-kultúra*. [DissPann II. 23.] Budapest 1944.
- PALUCH 2004 = Paluch T.: A Körös-Starčevo kultúra temetkezései. *JAMÉ* 46 (2004), 23–51.
- RACZKY 1976 = Raczky P.: A Körös kultúra leletei Tiszajenőn. *ArchÉrt* 103 (1976), 171–189.
- RACZKY 2015 = Raczky P.: A Kárpát-medence népeinek anyagi kultúrája az újkőkör és a rézkör időszakában. In: Vágó Á.: *A Kárpát-medence ősi kincsei*. Budapest 2015, 21–81.

¹ BANNER 1931; KUTZIÁN 1944, 28–30.

² KRECSMÁRIK 1915, 11–13.

³ KRECSMÁRIK 1927, 186; MNL CSML VIII. 16. (1925–1926,) 1. doboz, 11. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 194/1925–26, 332/1925–26; MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 40/1926–27, 54/1926–27.

⁴ SZTE RT AD. ltk. 5751–6021, 6153–6224, 7707–7725.

⁵ RACZKY 2015, 21–28.

⁶ KRECSMÁRIK 1915, 11–13.

⁷ KALICZ–MAKKAY 1977, 154.

⁸ KRECSMÁRIK 1915, 17–31; BANNER 1931, 66; RACZKY 2015, 28–68.

⁹ KRECSMÁRIK 1915, 32–38; KUTZIÁN 1944, 82–83; RACZKY 1976, 186.

¹⁰ KRECSMÁRIK 1915, 13.

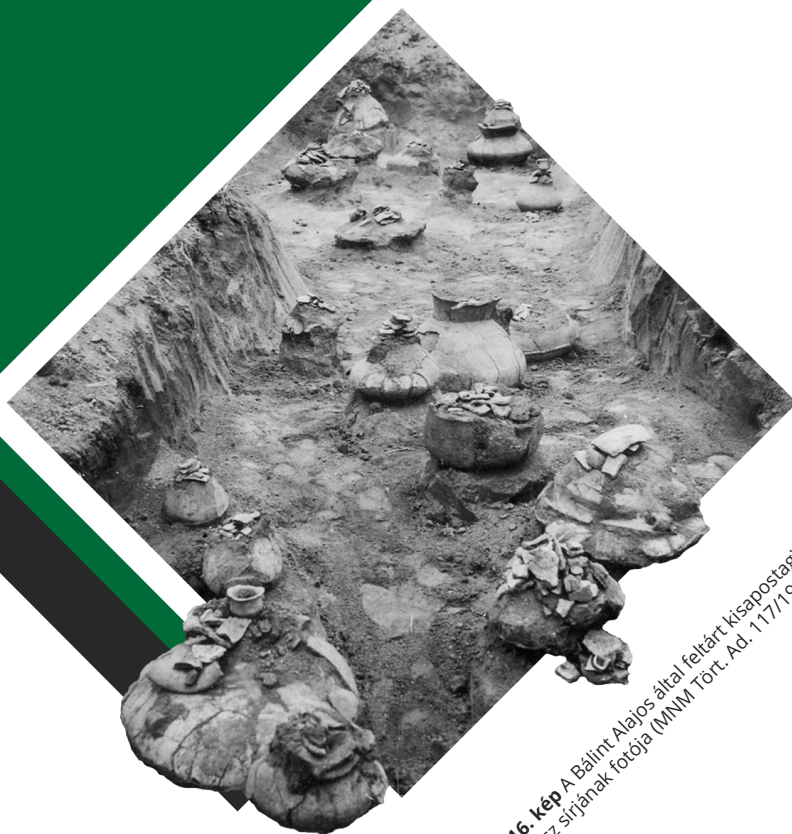
¹¹ PALUCH 2004, 34–41.

¹² KRECSMÁRIK 1915, 13; PALUCH 2004, 34–41.

¹³ SZTE RT AD. ltk. 11298.

15. kép A Körös kultúra puttony alakú edénye
Öszentivárról

16. kép A Bálint Alajos által feltárt kisapostagi urnatemető húsz sírjának fotója (MNM Tört. Ad. 117/1934)

BÓDAI ESZTER – MELLÁR BALÁZS – SZIKSZER BÁLINT

Kora bronzkori urnatemető Kisapostag határában

A kisapostagi bronzkori temetőre az 1930-as évek elején földmunkák során előkerült leletek hívták fel a szakemberek figyelmét. A lelőhelyen, amelynek feltárását a Magyar Nemzeti Múzeum a székesfehérvárnak engedte át, 1934 februárjában Marosi Arnold vezetésével próbaásatást végeztek. Ennek során egy bronzkori urnatemetőre, abban pedig kerámia- és bronzanyagra, ill. csontból és kagylókból készült ékszerekre bukkantak.¹

1934. július 17-én Bálint Alajos, a szegedi egyetem tanársegéde a helyi jegyző kérésére a lelőhely veszélyeztetettsége okán mintegy 60 m²-en végzett feltárást. A kutatóárokban, amelyben 20 bolygatlan urnasírra bukkantak [16. kép], a

temetőnek csak egy részét sikerült feltárniuk.² A temetkezési rítus minden esetben urnás hamvasztásos volt.³ Bálint Alajos 1935-ben a sírokat a bronzkor II. időszakára datálta.⁴ A leletanyag felkellette Tompa Ferenc érdeklődését, így 1935-ben további kutatásokat végeztek, amelyek során 19 újabb sír került elő.⁵ 1942-ben Mozsolics Amália elkülönítette és a kora bronzkorra keltezte a Kisapostag kultúrát, amelynek névadó lelőhelye a Bálint Alajos által részben feltárt urnatemető lett.⁶ Ezt követően még többször került sor feltárássra a területen.⁷

Bálint Alajos 1935-ös temetőterképén láthatjuk, hogy a sírok egymáshoz

17. kép Urna a kisapostagi 4. sírból

18. kép Urna a kisapostagi 7. sírból

19. kép Urna a kisapostagi 4. sírból

közel, három sírcsoportban (I.: 1–7. sír, II.: 8–12. sír, III.: 13–20. sír) helyezkedtek el.⁸ A temetkezések közül az 1., 4., 5., 6., 7., 10., 18. sírban talált urnákat sikerült rekonstruálni. Ezek mellett szórványként még négy urna ismert. Az urnák közül a 7. és a 18. sírban találtakat fedték le tállal. Voltak olyan urnák, amelyekbe (1., 4., 7., 14., 16., 19. sír) vagy amelyek mellé (6., 13. sír) edénymellékletet helyeztek.⁹ Bronztárgy két temetkezésben, a 4. sírban (bronzlemez) és a 6. sírban (6 pityke, 4 trapéz és 1 téglalap alakú bronzlemez, 2 spirálcsővecske, 1 pápaszemes csüngő) – az I. csoportban – látott napvilágot.¹⁰ A 6. sír bronzmellékleteinek száma arra utal, hogy a közösség egy prominens tagját temethették ide.

A kerámiákról általánosan elmondható, hogy szürkére vagy barnára égették őket, korong nélkül készültek, és samottal vagy homokkal voltak soványítva.

Az urnák méret alapján két csoportra oszthatók. Megjelennek nagyobb, tölséres nyakú, vállnál összeszűkülő, bikónikus testű [17–18. kép, Kat. 9–10] és kisebb, tölséres nyakú, hordó alakú vagy bikónikus testű variánsaik [19–20. kép, Kat. 11–12]. Szalagfüllel a nagyobbak esetében a has vonalán, a kisebbeknél a vállon találkozhatunk. A tálak pereme íveltén kihajló, testük kónikus erős válltöréssel [21. kép, Kat. 13]. Az egyiket két ellentétes oldalán, a tál aljáig futó 3–3 vonallal díszítették. A bögrék kihajló pereműek, nyakuk ívelt, testük nyomott gömbös [22. kép, Kat. 14].¹¹

Az edények felületét ritkán kezelték vagy díszítették: seprűzést, ill. egy esetben ujjbenyomkodásokkal tagolt bordadíszít figyelhetünk meg. A Kisapostag kultúrára jellemző

tekerceszt pálcikás díszítés csak egy, szórványként ismert urnán jelent meg.

Néhány bronztárgy is előkerült, amelyek a kora bronzkori drót- és lemezipar termékei. A leggyakoribb a pödrött szélű bronzlemez, ezek mellett pitykéket és spirálcsövecskéket is találtak. A lemezek feltehetőleg a halott ruháját vagy övét díszíthették [23. kép, Kat. 15]. Bálint Alajos szórványként két karperecet is említ.¹²

A kisapostagi temető a kultúra peremterületén helyezkedett el, mégis névadó lelőhelyként tartjuk számon, hiszen Bálint Alajos ásatása tekinthető a bronzkori műveltség területén az első szisztematikus feltárásnak.

20. kép Urna a kisapostagi 5. sírból

21. kép Tál a kisapostagi 7. sírból

22. kép Bögre a kisapostagi 19. sírból

- BÁLINT 1935 = Bálint A.: A kisapostagi bronzkori urna-temető. *Dolgozatok* 11 (1935), 145–152.
- BÓDÓ et al. 2013 = Bódó I. – Czetz B. – Dakó P.: Kisapostag, a "hídfalu". In: *Kisapostag története*. [Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltára Közleményei 33.] Kisapostag 2013, 7–18.
- KESZI 2005 = Keszi T.: Kisapostag-Dunai-dűlő (Zsellérföldek) M8/1–2 lelőhely. *Alba Regia* 34:2004 (2005), 150.
- MAROSI 1934 = Marosi A.: A kisapostagi bronzkori temető. *Székesfehérvári Szemle* 1934/1 (1934), 46.
- MOZSOLICS 1942 = Mozsolics A.: A kisapostagi korabronzkori urnatemető. [ArchHung 26.] Budapest 1942.
- PÁSZTOR 1997 = Pásztor, E.: Frühbronzezeitliches Urnenfeld in der Flur von Kisapostag. *Alba Regia* 26:1989–1992 (1997), 13–59.

¹ MNM Tört. Ad. 117/1934.

² SZTE RT Ad. ltk. 10439–10486. A leletanyag egy része mára elveszett. A többi ásatás anyaga más intézmények gyűjteményeiben található. Szintén a kora bronzkor végére keltezhető az SZTE RT RGy-ben az Ószentivánon feltárt telep anyaga.

³ MNM Tört. Ad. 117/1934; BÁLINT 1935, 145; MOZSOLICS 1942, 9–13; PÁSZTOR 1997, 13; BÓDÓ et al. 2013, 10–11.

⁴ BÁLINT 1935, 148.

⁵ MNM Tört. Ad. 117/1934.

⁶ MOZSOLICS 1942, 42.

⁷ 1987-ben ipari munkákhoz kapcsolódóan Pásztor Emília végzett leletmentést a területen, amely további 58 sírt eredményezett (BÓDÓ et al. 2013, 11; MOZSOLICS 1942, 9; PÁSZTOR 1997, 13). 2004-ben autópálya építése kapcsán az Intercisa Múzeum folytatott ásatást a környéken. Két lelőhelyet tártak fel, egy Nagyrév kultúrához köthető települést, illetve egy 110 síros, birtuális temetőt — zsugorított és hamvasztásos —, amelyet a Nagyrév, a Kisapostag és a Vátia kultúrák közösségei használtak (BÓDÓ et al. 2013, 13; Keszi 2005, 150).

⁸ BÁLINT 1935, Taf. XXVI. 3; Keszi 2005, 150; BÓDÓ et al. 2013, 13.

⁹ BÁLINT 1935, 145–146; MOZSOLICS 1942, 13, 31.

¹⁰ BÁLINT 1935, 145–146; MOZSOLICS 1942, 13.

¹¹ BÁLINT 1935, 147; MOZSOLICS 1942, 14–19.

¹² BÁLINT 1935, 147; MOZSOLICS 1942, 22–30.

23. kép Pódrótt szélű bronzlemez a kisapostagi 6. sírból

24. kép Urna

MAJOR RÉKA – MAJZIK VIVIEN – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA

Sokszínű népesség Békéscsaba–Fényes középső vaskorából

A Békéscsaba Fényes részében egy föld-forgatás alkalmával előbukkant sírt és a nyomában feltárt 11 temetkezést a lelőhely első ásatója, Banner Benedek – a békéscsabai múzeum akkori munkatársa – 1932-ben még a korai germán, vandál nép hagyatékának tulajdonította.¹ A korántsem teljesen kiásott temetőrész déli oldalához illeszkednek Párducz Mihály 1941-ben végzett régészeti munkálatai, az ekkor már szkíta korinak ítélt 52 sírral. A temető nem tekinthető teljesen feltártnak, de a későbbiek során már nem végeztek kutatásokat a lelőhelyen. Az utóbbi ásatásból származó és az évtizedek alatt igencsak meghányadott anyagot mutatjuk be, amely az egye-

tem régészeti gyűjteményének páratlan tagja a korszakból.² A békéscsaba–fényesi temető a Kr. e. 7–5/4. században létezett Vekerzug kultúrához sorolható.³

Zsugorított és nyújtott vázas korhasztásos, valamint szórt- és urnás hamvasztásos temetkezéseket dokumentáltak a temető teljes területén. A jellegzetes rítuselemek közé tartozik a szórt hamvak, máskor az urna tállal borításának szokása, ide sorolhatók továbbá az emberi maradványokat nem tartalmazó szimbolikus sírok, illetve egy felnőtt és a medencéje fölé helyezett csecsemő feltehetően kettős temetkezése.⁴ A temetkezési szokásokat általában az adott kultúra vagy periódus kötött tradíciói határozzák

25. kép Virágcserep alakú edény bütyökfüllel

26. kép Bütyökdíszes, behúzott peremű tál

27. kép Váza alakú edény

meg. A rítus sokszínűségét a helyi továbbélő lakosság (Mezőcsát kultúra és rajta keresztül a késő bronzkori) és az új bevándorló sztyeppi népelemek hagyományának keveredésével magyarázzák a korszak kutatói, de elképzelhető, hogy más tényezők is szerepet játszottak. A sírok tájolása (NyDNy-KÉK és ÉÉNy-DDK között váltakozott) és elrendezése rendszertelen. Ha a kor és nemek szerinti megoszlást nézzük, feltűnő a csecsemő- és gyermektemetkezések kiugró száma szemben a férfi-, valamint az elhanyagolható számú női sírokéval.⁵

Jellemzően legalább egy-két tárgy szerepel a temetkezésekben, de előfordulnak melléklet nélküli sírok is. A tanszéki gyűjteményben fennmaradt leletek jelentős részét a túlvilági útra szánt étel- és italmellékletekhez kapcsolódó kerámia képezi. Ezek között megtaláljuk a korszak jellegzetes, kézzel formált edényhármását: az ún. Villanova típusú urnát [24. kép, Kat. 16], a bütyökdíszes virágcserep/hordó alakú edényt [25. kép, Kat. 17] és az olykor bütyökdíszes, azaz a preszkíta kor „bélyegeit” magán viselő behúzott peremű tálat [26. kép, Kat. 18]. Bronzkori és kora vaskori hagyományokra vezethető vissza a gömbölyded, ék alakú bekarcolásokkal díszített, váza alakú edény [27. kép, Kat. 19].⁶ Újdonságnak számít ekkor a Kárpát-medencében a korongolt kerámia, amelynek itt is akadnak példái. A technikai innováció valószínűleg közvetett úton jutott a Fekete-tenger melléki görög kolóniákból az Alföldre a középső vaskorban. Bár a korong használata kedvelt volt, nem vált dominánssá a kézzel formált „házi kerámiával” szemben. A váza alakú edénnyel egyazon, kerá-

mialeletekkel leggazdagabban berendezett sírból ismerünk egy formavilágát tekintve unikális füles palackot [28. kép, Kat. 20], amely görög előképre utal. Itt érdemes megjegyezni, hogy két másik palack formájú, valamint további öt edénnyel együtt képezték a 31. sír együttesét, amely a maga kilenc kerámiájával különleges a Dél-Alföldön.⁷

Mára a kollekció csupán néhány sajtós ékszere árulkodik a néhai közösség színes ízléséről, mint a távoli kapcsolatokat mutató, például a nyakékként viselt sárga alapon kék-fehér pávaszemes üveggyöngyök [29. kép, Kat. 21] és az átfúrt kauri csigák [30. kép, Kat. 22]. Ezen kívül bronz- és ezüstműbevalók, ívfülatöredék, orsógomb [31. kép, Kat. 23], vaskés, bronz spirálgyűrűk, bronz- és vaskarperecek említhetők az egyes sírokból a személyes tulajdon részeként vagy épp az egyén közösségen belüli szerepének kifejezéseként.⁸

A lemezes végű spirális függők és a kora vaskori jellegeket tükröző kerámia alapján Párducz a Kr. e. 6–5. századot jelöli a temető kezdeteként. Létezésének ideje alatt a több irányban ápoltság és egy dinamikus változó közösség képe bontakozik ki. Mindazonáltal a lelőhely jól mutatja a dél-alföldi „szkíta jellegű” temetők vonásait.

28. kép Füles palack

29. kép Pávaszemes üveggyöngyök

30. kép Kauri csiga ékszerek

IRODALOM

- BANNER 1932 = Banner B.: A Békéscsaba-fényesi sírmező. *Dolgozatok* 8 (1932), 122 – 148.
- BOTTYÁN 1955 = Bottyán Á.: *Szkiták a magyar Alföldön*. [RégFüz II.1.] Budapest 1955.
- BOTYÁNSZKI 2016 = Botyánszki A.: *Az Orosháza-gyopárosi szkíta-kelta temető. A szkíta jellegű sírok elemzése*. Szakdolgozat. Kézirat. Szeged 2016.
- CZIFRA et al. 2011 = Czifra Sz. – Kreiter A. – Széles É. – Tóth M. – Viktorik O.: Kora vaskori korongolt kerámia a Kárpát-medencében. *AM* 2011/3. 235–250.
- JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998 = Jankovich B. D. – Medgyesi P. – Torma I.: Fényes, Gazsó-tanya. In: *Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke*. Szerk.: Jankovich B. D. [MRT 10.] Budapest, 206–207.
- KEMENCZEI 2001 = Kemenczei T.: Az Alföld szkíta kora. In: *Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora*. Szerk.: Havassy P. [Gyulai katalógusok 10.] Gyula 2001, 7–36.
- KEMENCZEI 2009 = Kemenczei, T.: *Studien zu Denkmälern skytisch geprägter Alföld Gruppe*. [IPH] Budapest 2009.
- PÁRDU CZ 1943 = Párducz M.: Szkítakori temető Békéscsaba-Fényesen. *ArchÉrt* 3 (1943), 50–63.

¹ BANNER 1932, 122–124, 143. A leletanyagot a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban őrzik.

² SZTE RT Ad. ltk. 10761–10879; PÁRDU CZ 1943, 50; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

³ KEMENCZEI 2001, 13–14.

⁴ PÁRDU CZ 1943, 54–56, 2. kép; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

⁵ BOTYÁNSZKI 2016, 9–25, 65–68; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

⁶ BOTTYÁN 1955, 13, 40–42; BOTYÁNSZKI 2016, 38–39.

⁷ SZTE RT Ad. ltk. 10816–10824; PÁRDU CZ 1943, 52; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207; KEMENCZEI 2009, 104; CZIFRA et al. 2011, 236–239.

⁸ PÁRDU CZ, 1943, 51–52, 54; KEMENCZEI 2009, 88–92; JANKOVICH–MEDGYESI–TORMA 1998, 206–207.

31. kép Orsógomb

32. kép Banner János az ásatás helyszínén (MTA RI Ad.
D.29/90. 71.951)

Soós ROLAND – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA

Bepillantás Szőreg késő vaskorába

A Pávó Antal tulajdonát képező szőregi téglagyár területén megbolygatott La Tène kori temetőről 1927-ben szerzett tudomást a szegedi egyetem Archaeologiai Intézetének munkatársa, Banner János. Az összesen 11, régészeti módszerekkel feltárt La Tène kori síron kívül három közlésére vonatkozóan csak a találók elbeszélésére támaszkodhatott. A feltárás és a dokumentálás minőségét befolyásolta, hogy csak a téglavető munkások kitermelése nyomában haladhattak a régészeti munkálatok [32. kép].¹ Mindezek ellenére szerencsés módon sikerült *in situ* kiemelni a 3. sírt. Az ásató szerint nem tekinthető teljesen feltártnak a temető,

egy része biztosan elpusztult. A lelőhelyen ezt követően már csak Matúz Edit folytatott terepbejárást 1975-ben.²

A Kr. e. 4–3. századra, a késő vaskorra datálható kis sírszámú szőregi lelőhelyen nem lehet egyértelműen sírcsoportokat vagy a sírok elhelyezésére utaló rendező elvet megállapítani. A temetőben főleg a kultúra fiatalabb fázisaiban megjelenő szórt- és urnás hamvasztásos temetkezést dokumentáltak, míg a nyújtott vázas korhasztásos sírokból (tájolásuk: ÉÉK–DDNy) csupán négyet. A temetési rítusra vonatkozó információk többsége elveszett a feszített munkatempó és a már vázolt körülmények miatt, ezért a sírok közötti jelentős távolságok és

33. kép Tál

34. kép Lencsepalack

35. kép Tagolt, gyöngyözött karperec

a különböző temetkezési módok oka, rendszere egyelőre nem vizsgálható.³

A sírmellékletek jelentős hányadának vizsgálata viszont ma is lehetséges. A La Tène korban látványosan megnő a korongolt kerámia aránya, amely a szőregi temetőben is visszaköszön. Az egyik prezentált sírkerámia a kónikus, omphaloszos tál [33. kép, Kat. 24]. A szórványként napvilágot látott ún. lencsepalack [34. kép, Kat. 25] szintén korai, a Hallstatt kultúra formakincsét tükrözi, később is előfordul. Bizonytalan lelőköörülményei is csökkentik a keltező értékét.⁴

Valószínűleg az elhunyt öltözetének része volt a 35. képen bemutatott és a tagolt, gyöngyözött karperecek válfaját képző különleges darab, melynek egyik átlukasztott vége külön zárótagra utal [Kat. 26]. A babos, gyöngyfüzéres vagy hólyagos kar- és lábperecek jellemzőek a kultúra divatjában és a mellékletek közt. Szőregen ugyanúgy akadnak példái még a plasztikus díszű változatoknak is. Leggazdagabban a 10. sír elhantoltját látták el egy-egy kar- és egy-egy lábpereccel.⁵ A szőregi temetőben négy fegyveres sírt tártak fel, melyekbe lándzsát [36. kép, Kat. 27] és/vagy kardot helyeztek, ez utóbbit olykor a hüvelyével együtt.⁶

A szőregi anyagon kívül nagyon kevés La Tène korra datálható lelet található a tanszéki gyűjteményben, ide sorolható egy rongált kard [37. kép, Kat. 28] és lándzsa, valamint egy grafitos fazék.⁷ A korszak temetkezési rítusának egy sajátos eleme, hogy a fegyvereket többrét hajtván helyezték a sírba. A rongált állapotú kard és lándzsa, mint a kultúra temetőiben megfigyelhető jelenség, értelmezhető úgy, hogy az elhunyt visszatérésének esetére használhatat-

lanná teszik vagy a testrészét szimbolizáló és mágikus erővel felruházott kardját is élettelenül helyezik mellé.⁸

Mindezek mellett a szőregi temetőből olyan használati tárgyak és különleges viseleti elemek is felsorolhatók, mint a hosszú ideig változatlan típust képviselő olló [38. kép, Kat. 29], a kelta környezetben ritka orsógomb [39. kép, Kat. 30], vasláncok, kések, vasfibulák és ételmellékletekre utaló sertécsontok.⁹

A temetőt legkorábban a LT B végén nyithatja meg, de főleg a LT C-ben használja egy a halottairól különösképp gondoskodó közösség. Ez az egyes sírok bő mellékletkínálatából derül ki. A maga korában egyedülálló, legalább 11 síros Maros-szög vidéki temető ma is cáfolja azt a képet, hogy a régióban csupán magányos temetkezések találhatók. Egyúttal hangsúlyozzuk, hogy az azóta is alulreprezentált dél-alföldi La Tène temetők tagjaként a közeli Kiszomborban és Szeged–Roosevelt téren feltárt emlékekkel együtt a kelta megtelepedés mellett szól a környéken.¹⁰

36. kép Hosszú lándzsa

37. kép Rongált kard

38. kép Vasolló

- ALMÁSSY 1998 = Almássy K.: Kelta temető Tiszavasvári határában. *JAMÉ* 39–40 (1998), 55–106.
 BANNER 1929 = Banner J.: A szőregi La-Tène temető. *Dolgozatok* 5 (1929), 90–114.
 HUNYADI 1942 = Hunyadi I.: *Kelták a Kárpát-medencében* I. [DissPann 2.18.] Budapest 1942.
 MĂNDESCU 2012 = Măndescu, D.: Killing the Weapons. An Insight on Graves with Destroyed Weapons in Late Iron Age Transylvania. In: *Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 7–9 October 2011*. Ed.: Bereczki, S. Târgu Mureș 2012, 343–356.
 MARÁZ 1973 = Maráz B.: La Tène-kori magányos sírok és kis temetők a Dél-Alföldről. *BMMK* 2 (1973), 41–62.
 TANKÓ 2015 = Tankó, K.: Celtic burials from the prehistoric kurgan of Kiszombor C. In: *Studia Archaeologica Nicolae Szabó LXXV Annos Nato Dedicata*. Eds.: Borhy, L. – Tankó, K. – Dévai, K. Budapest 2015, 267–279.
 TÖRÖCSIK 2004 = Töröcsik I.: Szeged–Roosevelt tér – leletek és tapasztalatok. *MKCSM* 2003 (2004), 183–191.

¹ MTA RI Ad. D.29/90. 71.951.

² SZTE RT Ad. ltk. 8501–8589; BANNER 1929, 90–92. A temető néhány lelete a szegedi Móra Ferenc Múzeum Régészeti Gyűjteményében található.

³ BANNER 1929, 107–109, 1. kép; HUNYADI 1942, 149–153.

⁴ HUNYADI 1942, 133–134; ALMÁSSY 1998, 72–73.

⁵ SZTE RT Ad. ltk. 8581–8586; BANNER 1929, 105–106; HUNYADI 1942, 93–94.

⁶ BANNER 1929, 93, 97, 100–105; HUNYADI 1942, 119; MĂNDESCU 2012, 347.

⁷ Leőhelyük ismeretlen, leltári szám nélküliek.

⁸ MĂNDESCU 2012, 347.

⁹ BANNER 1929, 92, 95, 97–100, 102–106; HUNYADI 1942, 125.

¹⁰ MARÁZ 1973, 55, TÖRÖCSIK 2004, 187; TANKÓ 2015, 277, Fig. 2.

39. kép Orsógomb

40. kép Kora római tányér Győr-Homokgödör lelőhelyről

PELŐCZ JUDIT – PILLÉR PÉTER – SZEKENYI TAMÁS

Rómaiak a Tiszánál

Válogatás a szegedi Régészeti Tanszék gyűjteményének római kori anyagából

A jelen kiadványban bemutatott korszakok közül minden bizonyítással az egyik legheterogénebb csoportot azok a római kori tárgyak képviselik, amelyek változatosságukkal a szegedi Archaeológiai Intézet kiterjedt intézményközi kapcsolatait dicsérik.

Arrabona területéről a szakirodalomból is jól ismert lelőhelyek eddig elveszettnek hitt anyagai is azonosíthatók a szegedi gyűjteményben. Ilyen például Győr-Homokgödör kora római temetőjének néhány edénymelléklete [40–41. kép, Kat. 31–32].¹ Az 1850-es években megkezdett homokkitermelés során már szórványosan kerültek leletek a lelőhelyről a bencés

gimnázium gyűjteményébe, ám csak 1871–1872-ben, a munkálatok intenzívvé válásával beszélhetünk a tárgyak szervezett gyűjtéséről. 1890-ig a temetőben egy szarkofágot, két falazott és három, kőlapokból összeállított sírt, illetve 82 hamvasztásos és 26 csontvázas temetkezést tártak fel.²

A Győr-Kálvária temetőből származó leletek közül külön érdeklődésre tarthat számot egy besimított díszű bögre [42. kép, Kat. 33].³ A lelőhely sírjainak nagy része az 1870–1880-as években, a vasútépítési munkálatok során került felszínre. A datálható leletanyag a hamvasztásos és a korhasztásos temetkezések korát a Kr. u. 1.

41. kép Hengeres testű korsó Arrabonából

42. kép Késő római bögre a Győr-Kálvária temetőből

43. kép Provinciális firmamécses

század végétől a 2. század végéig keltezi, a 42. képen látható bögre azonban a szórványosan jelentkező késő római sírok egyikének melléklete lehetett.⁴

A győri leletek csere révén kerültek a szegedi intézet tulajdonába,⁵ amit Banner János 1927 decemberében tartott felolvasása során kezdeményezett. A győri Xántus János Múzeum 1925-ben a nagyközönség számára is megnyitott gyűjteményéből végül Lovas Elemér 1928. március 15-én küldte el a kérvényezett tárgyakat.⁶

1925. április 28-án a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtára adományozott ismeretlen lelőhelyű ókori leleteket a szegedi intézetnek.⁷ Egyike ezeknek az az egyszerű kivitelű firmamécses [43. kép, Kat. 34], amely kialakítása alapján talán egy pannoniai műhely terméke lehetett. Hasonlóan kérdéses származásúak a gyűjtemény terra sigillata töredékei is. A díszítetlen csésze [44. kép, Kat. 35] és a dombordízes, félgömbös tál [45. kép, Kat. 36] igen gyakori tárgytipusai a 2–3. századi provinciális településeknek, így párhuzamaik vizsgálata sem vihet közelebb eredetük felderítéséhez: lelőhelyük egyaránt lehet Aquincum, Intercisa vagy Brigetio.

Hasonlóképpen a dunántúli múzeumokkal fenntartott jó kapcsolatnak köszönhetjük a Szekszárdról adományozott kerámia-épületelemeket, köztük egy *lovinus centurio* téglabélyegével ellátott tetőtégglát [46. kép, Kat. 37].⁸ Az 1987-ben gyűjteményünkbe került tegula pontos lelőhelye ismeretlen, ám valószínűtlennek tűnik, hogy egy Szekszárdhoz közeli hídfőállás vagy segédcsoport tábor lelete lenne. A párhuzamok alapján inkább Inter-

cisát vagy Aquincumot jelölhetjük meg a tárgy eredeti származási helyeként.

Több szempontból is rendkívül érdekes a Hartapuszta lelőhelyről származó kisméretű, festett díszű edényke [47. kép, Kat. 38], amely a Duna bal partján fekvő Harta nagyközség közigazgatási területére lokalizálható római kori barbár (szarmata) település vagy temetkezés leleteként azonosítható.⁹ Párhuzamai alapján a rómaiakkal történő 1. század végi – 2. század eleji kapcsolatfelvétel egyik ritka bizonyítéka.¹⁰ A gyűjteménybe kerülésének körülményei sajnos ismeretlenek, ám a korábban bemutatott dunántúli ajándékokkal ellentétben, illetve a gyűjtemény kevés szarmata kerámiatöredékéhez hasonlóan alföldi eredete kétségtelen.

Az adományozások kapcsán kihangsúlyozott kutatástörténeti jelentőségük mellett a szegedi római kori – főként provinciális eredetű – leletek szemléltető eszközként fontos szerepet játszottak a két világháború közötti oktatásban. Az alföldi régészeti anyagban ritka típusokról van szó, ezért különösen fontos, hogy a szegedi hallgatók segítségével azóta is személyesen tanulmányozhatják a dunántúli római kori leletanyagot.

44. kép Díszítetlen terra sigillata csésze töredéke

45. kép Reliefdíszes terra sigillata tál oldaltöredéke

46. kép Peremes tegula töredéke

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2006 = Istvánovits E. – Kulcsár V.: Az első szarmaták az Alföldön (Gondolatok a Kárpát-medencei jazig foglалásról). *JAMÉ* 48 (2006), 203–237.

PÁRDU CZ 1931 = Párducz M.: A nagy magyar Alföld rómaikori leletei. *Dolgozatok* 7 (1931), 74–186.

SZILÁGYI 1933 = Szilágyi, J.: Inscriptiones tegularum Pannonicarum. [DissPann 2.1.] Budapest 1933.

T. SZÖNYI 1974 = T. Szőnyi E.: A győri Kálvária utcai római temető csontvázas sírjai. *Arrabona* 16 (1974), 5–44.

T. SZÖNYI 1976 = T. Szőnyi E.: A győri „Homokgödri” római kori temető I. *Arrabona* 18 (1976), 5–47.

T. SZÖNYI 1992 = T. Szőnyi E.: *Arrabona topográfiaja*. [Tanulmányok 1.] Győr 1992.

Uzsoki 1965 = Uzsoki A.: A győri és Győr környéki régészeti gyűjtés és kutatás története. *Arrabona* 7 (1965), 5–96.

¹ SZTE RT Ad. Itsz. 8611–8625.

² Uzsoki 1965, 48; T. Szőnyi 1976, 5; T. Szőnyi 1992, 32–34, 43–44.

³ SZTE RT Ad. Itsz. 8626–8630.

⁴ T. Szőnyi 1974, 5; T. Szőnyi 1992, 34–35, 46–47.

⁵ Banner az intézeti *Dolgozatok* folyóirat számaiért cserébe kapta ezeket a tárgyakat. A szövegben említett lelőhelyeken kívül lásd Győr–Serfőző-domb (SZTE RT Ad. Itsz. 8637) és Győr–Tamási (SZTE RT Ad. Itsz. 8631).

⁶ Uzsoki 1965, 58.

⁷ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 14. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 308/1924–25.

⁸ SZILÁGYI 1933, 95–96, Taf. XXVI/13.

⁹ PÁRDU CZ 1931, 126, Kat. 202.

¹⁰ ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2006, 223.

47. kép Csíkosan festett edény Hartapusztáról

48. kép A „bökenyi” Maros part, az ásatás helyszíne (SZTE RT Ad. B.J.FGy F 910)

MÁRKUS TÍMEA – MORVAY ÁRPÁD – RÁCZ RITA – WALTER RÉKA

Germánok a Maros partján A magyarcsanád–bökenyi gepida temető

A Maros kanyarulatában, Magyarcsanád községtől délkeletre fekvő bökenyi gepida temető már a 20. század elején ismert lelőhely volt [48. kép].¹ A területen elsőként 1924-ben Móra Ferenc és Cs. Sebestyén Károly végeztek leletmentést. Eperjessy Kálmán, a makói főgimnázium tanára 1925 tavaszán öt sírből gyűjtötte össze a leleteket a folyó által kimosott partfalból, majd ez év őszén a szegedi Archaeológiai Intézet munkatársaival, Banner Jánossal és Buday Árpáddal terepbejárás során azonosítottak a területen egy őskori településnyomot és a gepida temetőt. Itt 14 temetkezést tártak fel. 1926-ban Bálint Alajos további kilenc sír anyagát mentette meg. Az

utóbbi három feltárásból származó leletanyagot – amely mára nem maradt meg teljes egészében – a Régészeti Tanszék gyűjteményében őrzik.²

A Magyarcsanád határában fekvő temetőt a gepidák a Kr. u. 5. század utolsó harmadától a 6. század második feléig használhatták.³ Az 1924-től az 1970-es évek elejéig zajló feltárások során 41 sír került napvilágra, ebből 16 temetkezés ma hiányos állapotban lévő leletanyagát őrzi a gyűjtemény (8–26. sír), a feltáráskor már igen töredékes agancs-, illetve csontfésűket leszámítva épen fennmaradt állapotban.⁴

A lekerekített sarkú aknasírokba a hátukra fektetett elhunytakat étel- és

49. kép Bikónikus edény

50. kép „Párducos” bronz csattest

51. kép Kétélű vaskard

italmellékletekkel bocsátották útjukra, amelyeket általában agyagedénybe helyeztek. Ilyen funkcióval bírt a 6/1925.⁵ sír bikónikus hasú, korongolt, redukált égetésű asztali edénye [49. kép, Kat. 39], amelyet a halott felkarja mellé helyeztek. Az egyetemi régészeti gyűjteményből egy további szürke asztali kerámia, egy körte formájú edény Szőreg-Pávó-féle téglagyár lelőhelyről ismert.⁶

A férfisírokban a medence környékén gyakran megtalálható a szerves anyagból készült övet összefogó csat, amely általában vasból, ritkábban bronzból vagy ezüstműből készült. Az egyik legkiemelkedőbb lelet Banner János feltárásából a 9/1925. férfisír öntött, tömör bronzcsatja. A csat test közepén ovális medalionban egy balra sétáló, lefelé tartott fejű állatalak látható, melyet párducként azonosítanak [50. kép, Kat. 40].⁷

A harcos férfiak mellé egyszerre több és többféle típusú fegyver is kerülhetett, amellyel a túlvilágra bocsátják őket. Jó példa erre az 1924-es, Móra Ferenc által végzett feltárások során napvilágra került 4/1924. sír, amelyben kard és lándzsa feküdt a férfi mellett.⁸ A magyarcsanádi temetőben kiemelkedő mellékletek közé sorolható a 9/1925. sírból előkerült kétélű vaskard (spatha), a gepidák legfontosabb támadófegyvere. Pengéje erősen korrodálódott, felületén az egykor fából készült tok nyoma még megfigyelhető [51. kép, Kat. 41].⁹

A női temetkezések közül kiemelendő az E/1925. sír. Innen egy hajlított szélű bronzlemez került napvilágra, amely egy ereket tartó kapszula hátlapja lehetett [52. kép, Kat. 42]. Az ilyen típusú tárgyak üreges belső részébe olyan

anyagot – növény, textilmaradvány stb. – helyeztek, amely óvó-védő, bajelhárító szerepet játszott, esetleg egy szentként tisztelt személlyel vagy hellyel kerülhetett kapcsolatba.¹⁰ A női viselet alapvető elemei a fibulák, amelyekkel a mellkas vagy a medence tájékán zárhatták össze ruhájukat, köpenyüket. Bálint Alajos feltárásán a 6/1926. sírból bolygatott helyzetben találtak egy bronz, félkörös fejlemezű ötgombos, rombikus láblemezű, egész testen pontkörös díszítésű darabot, amely a jellegzetes alföldi pontkörös fibulák típusainak körét bővíti [53. kép, Kat. 43].¹¹ A női sírok jellemző leletei voltak még a gyöngyök: az E/1925. temetkezésből egy korong alakú borostyán és egy hordó alakú kalcedon került elő, míg a B/1925. sírból egy henger alakú mészkő [54. kép, Kat. 44]. A nők ezeket a táskájukon és a lábak között függő övszalagra függesztve is viselhették. Az öv szalagját különböző orsógombokkal és karikákkal is díszíthették, hasonló szerepet tölthetett be a viseletben egy edény aljából készült orsókarika [55. kép, Kat. 45].¹²

A Magyarcsanakon feltárt soros temető jól illeszkedik az 5–6. századi alföldi, a folyók meanderei mellett húzódó gepida temetők sorába mind a temetkezési szokásait, mind a mellékleteit tekintve. A leletek egyes elemei egyediek a Kárpát-medence tekintetében, az ereklyetartó kapszula ritka tárgy típus ebben az időszakban, és vallási szinkretizmusra utalhat, unikális továbbá a „párducos csat”. Ezek a darabok nyugati – a valószínűleg Észak-Itáliához, Dalmáciához köthető kapcsolatok által a Kárpát-medencébe került leletek sorát bővítik.

52. kép Ereklyetartó kapszula hátlapja

53. kép Pontkörös díszű bronzfibula

54. kép Borostyán-, kalcedon- és mészkőgyöngyök

- BANNER 1926 = Banner J.: Jelentés a magyarcsanád-bökényi próbaásatásokról. *Dolgozatok* 2 (1926), 72–113.
- CSEH 1993 = Cseh J.: A gepida fegyverzet. In: *Hunok–Gepidák–Langobardok. Történeti régészeti tézisek és címszavak.* Összeállította: Bóna I. [MÖK 6.] Szeged 1993, 63–64.
- NAGY 2005 = Nagy, M.: Magyarcsanád–Bökény. In: Cseh, J. – Istvánovits, E. – Lovász, E. – Mesterházy, K. – Nagy, M. – M. Nepper, I. – Simonyi, E.: *Gepidische Gräberfelder im Theissgebiet* II. [MGAH 2.] Budapest 2005, 97–119.
- VIDA 1995 = Vida, T.: Frühmittelalterliche scheiben- und kugelförmige Amulettkapseln zwischen Kaukasus, Kastilien und Picardie. *BRGK* 76 (1995), 220–290.

¹ SZTE RT Ad. B.J.FGy F 910.

² SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079, 7468–7477; BANNER 1926, 72–73; MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 2. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 388/1926–27; lásd bővebben NAGY 2005, 97–98. Az 1924-ben és 1971–1972-ben zajló feltárásokból származó leletanyagot a szegedi Móra Ferenc Múzeum Régészeti Gyűjteményében őrzik.

³ NAGY 2005, 114.

⁴ SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079; BANNER 1926, 95–117; NAGY 2005, 100–101. A tanulmányban használt sírszámokhoz a Régészeti Tanszék leltárkönyvében és Banner János tanulmányában található számozást alkalmaztuk (SZTE RT Ad. Itk. 5031–5079; BANNER 1926, 72–113). A Nagy Margit munkájában található sírszámozásra a végjegyzetben hivatkozunk (NAGY 2005, 97–119).

⁵ Nagy Margit munkájában: 14. sír (NAGY 2005, 100).

⁶ SZTE RT RGy ltsz. 8518.

⁷ BANNER 1926, 96; 104. Nagy Margit munkájában: 17. sír (NAGY 2005, 108–109).

⁸ NAGY 2005, 100; Taf. 21; 8:1; 3.

⁹ BANNER 1926, 98. Nagy Margit munkájában: 8. sír (NAGY 2005, 100; CSEH 1993, 63).

¹⁰ BANNER 1926, 97. Nagy Margit munkájában: 12. sír (NAGY 2005, 100). Lásd bővebben VIDA 1995, 219–288.

¹¹ MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 2. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 388/1926–27. Nagy Margit munkájában: 23. sír (NAGY 2005, 101). Lásd bővebben NAGY 2005, 110–113.

¹² BANNER 1926, 96–98; 101; Nagy Margit munkájában: 9., 12. sír (NAGY 2005, 98, 100).

56. kép A nagykamarási temető 7. sírjának fotója (SZTE RT Ad. B.J.FGy F947)

FARKAS ANNA – HERGOTT KRISTÓF – SAJTI MARIANNA – SZIKSZAI FERENC – VARRÓ BALÁZS

A gyűjtemény avar kori anyaga

A tanszéki gyűjtemény kis részét képezi az avar kori anyag, mely az Avar Kaganátus szinte teljes időszakát (568–9. század eleje) reprezentálja. Kutatástörténeti szempontból sem elhanyagolható jelentőségű temetők és szórványleletek gazdagítják gyűjteményünket.

A tár kora avar kori anyagát a hódmezővásárhely-százazér-dűlői lovasír leletei képviselik.¹ A temetkezést Korek József, intézetünk egykori munkatársa tárta fel és közölte. A DK-ÉNY-i tájolású halottat részlegesen eltemetett lovával és egyéb mellékleteivel (például csont tarsolyzáró, vascsat, kovakő) helyezték a sírba.²

A gyűjtemény legjelentősebb avar kori anyaga Nagykamarásról származik. A település északi részén elterülő temetőt Banner János 1926-ban mentette meg a pusztulástól, amikor 27 avar kori sírt tárt fel.³ Homokkitermelés következtében a temetőnek egy része megsemmisült, ezért a temetkezési hely pontos kiterjedéséről nincsenek adatok.⁴

A Nagykamaráson feltárt sírok teljesen beleillenek az Avar Kaganátus területén belül mind temetkezési szokásaiban, mind sírmellékleteiben jól körülhatárolható, a Tisza–Maros–Körös-vidéken élő avar kori népesség régészeti anyagába.⁵ A vizsgált temető sírjaira az aknás kialakítás, a NyÉNY–KDK-i tájolás

57. kép Gyöngysor Nagykamarásról

58. kép Fokosbalta Nagykamarásról

59. kép Lemezes testű, trapéz alakú bronzcsat Nagykamarásról

volt jellemző, valamint a fegyvermelléklet kis száma figyelhető meg. A temetőben egy fülkesír volt, amely egy aknából és annak rövidebbik oldalából kiindulva, a földbe vájt fülkéből állt. A temetkezéseknél egyes esetekben ételmelléklet, illetve teljes és részleges állatáldozat volt.

A férfitemetkezések közül a 7. sír tűnik ki mellékleteivel [56. kép], a halottat fegyverrel, díszes övével, valamint lószerszámmal helyezték a sírba. A temetőben a nőket fülbevalóval, olykor gyöngynyakláncsal [57. kép, Kat. 46] és övvel temették el. A férfiakat a Tisza-Maros-Körös-vidék temetkezési szokásához illően kevés fegyverrel helyezték a sírba, a temetőből csak egy fokos [58. kép, Kat. 47] került elő. Mindemmellett a korszakra jellemző módon számos, veretekkel díszített öv került elő, melyek jó részéből mára csak az övgarnitúra egyes részei, csatok [59–60. kép, Kat. 48–49] és övforgók [61. kép, Kat. 50], valamint övveretek maradtak meg. A Tisza-Maros-Körös-vidéken gyakori az állatáldozat sírba helyezésének a szokása, erre vonatkozóan is találunk példát a nagykamarási temetőben, ugyanis több állat teljes és részleges maradványát is feltárták, valamint egy esetben a halotthoz lószerszámmat (kengyelt [62. kép, Kat. 51], zablát) helyeztek.⁶

Ezek mellett kiemelendő a Magyarcsanak-Talágy-dűlőről előkerült késő avar övgarnitúra [63. kép, Kat. 52], melyet Imre József ajándékozott az intézetnek.⁷ Az övgarnitúra szórványként került elő, díszítése alapján a 8. századra keltezhető. A bronzból öntött övkészletből ránk maradt többek között egy áttört laposinda-díszes nagyszíjvég, kisszíjvég,

egy lyukvédő, illetve több áttört díszű kéttagú csüngős veret, melyeknek a csüngő része nem került be a gyűjteménybe.⁸

A tanszéki gyűjteményben található avar kori anyagról elmondható, hogy fontos szerepet játszik a Tisza–Maros–Körös-vidék kutatásában.⁹ Az általunk őrzött leletek és a feltárásokat ismertető közlemények alapján elmondhatjuk, hogy mind a nagykamarási avar temető, mind a hódmezővásárhely–szárazér-dűlői lovasír rítusát és mellékleteit tekintve teljes mértékben beleillik a korszak és a régió sajátos temetkezési szokásaiba.¹⁰

60. kép Fecskefarkú bronzcsat Nagykamarásról

61. kép Karéjos díszű övforgó Nagykamarásról

62. kép Hurkos fülű vaskengyel Nagykamarásról

- BANNER 1927 = Banner J.: Népvándorláskori sírok Nagykamaráson. *Dolgozatok* 3 (1927), 141–159.
- BANNER 1990 = Banner J.: *Békés-Kolozsvár-Jászberény-Szeged. Banner János emlékiratai 1945-ig.* Szerk: Jankovich B. D. [Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15.] Gyula 1990.
- BENDE 2017 = Bende L.: *Temetkezési szokások a Körös-Tisza-Maros közén az avar kor második felében.* Szerk: Lőrinczy G. [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 8.] Budapest 2017.
- ECSÉDY–MARÁZ 1968 = Ecsedy I. – Maráz B.: *A JATE Ókortörténeti és Régészeti Intézete Archaeológiai Gyűjteményének leírása.* TDK-dolgozat. Kézirat. Szeged 1968.
- KOREK 1942 = Korek J.: A Szárazér-dűlői lovassír. *Dolgozatok* 18 (1942), 156–158.
- SAJTI 2019 = Sajti M. A.: *Avar kori leletek a Szegedi Tudományegyetem régészeti gyűjteményéből. A nagykamarási avar temető.* Szakdolgozat. Kézirat. Szeged 2019.

¹ KOREK 1942, 156–158, 12. tábla. A leletek nem kerültek be az intézeti tár nyilvántartásába, valószínűleg a restaurálást, a feldolgozást követően, visszaszállították volna a hódmezővásárhelyi múzeumba, azonban ez végül nem valósult meg.

² Érdeemes megemlíteni, hogy a részlegesen eltemetett ló mellékletei (csikószabla, vas hevedercsat, csontcsat) között nem található kengyel (KOREK 1942, 156).

³ SZTE RT Ad. Itk. 7540–7621; BANNER 1927, 141–159; BANNER 1990, 67–68; SAJTI 2019, 7–8.

⁴ BANNER 1927, 142.

⁵ Bővebben lásd BENDE 2017.

⁶ BANNER 1927, 155–156; BENDE 2017, 37–38. Bővebben lásd SAJTI 2019.

⁷ ECSÉDY–MARÁZ 1968, 125.

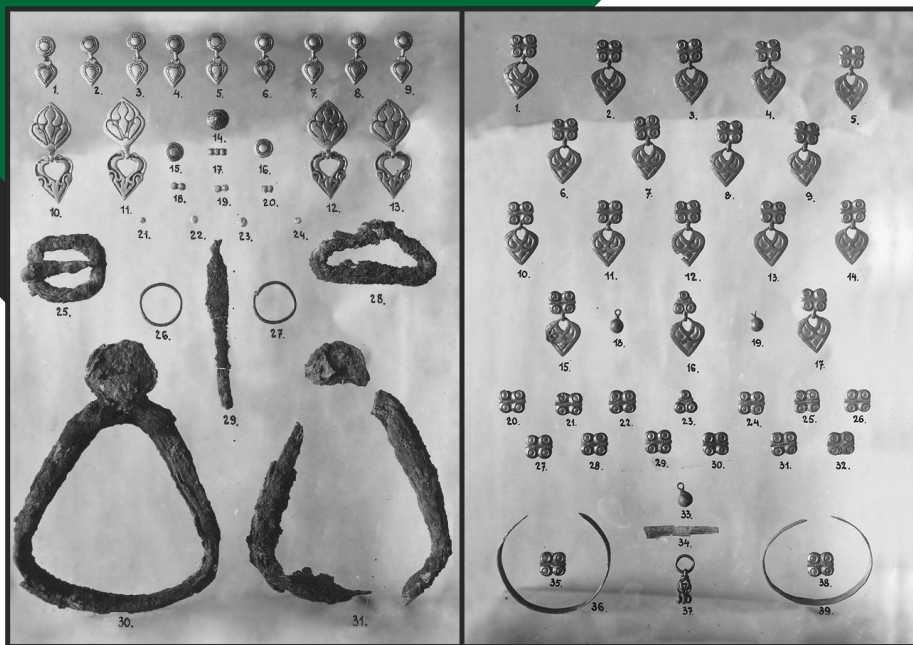
⁸ SZTE RT Ad. Itk. 11431–11438, 11440.

⁹ Bővebben lásd BENDE 2017.

¹⁰ Bővebben lásd BENDE 2017; SAJTI 2019.

63. kép Késő avar kori laposinda-díszes nagyszíjvég Magyarcsanakról

64. kép Az ószentiváni sír teljes leletanyaga (SZTE RT Ad. B.J.FGy F5342)

65. kép A bánkúti sír teljes leletanyaga (SZTE RT Ad. B.J.FGy F5343)

FELFÖLDI SZABOLCS – FÜLÖP RÉKA – ILÉS-MUSZKA ANDREA – KOMKA ROBIN – SZÉPLAKI TÜNDE

A gyűjtemény honfoglalás kori leletgyűjtései

Tanszéki gyűjteményünk három olyan tárggyűjtést őriz, melynek anyaga a honfoglalás korára datálható. Ezek az 1930-as, 1940-es években kerültek elő Ószentiván (ma Tiszasziget), Bánkút–Rózsamajor és Tompa–Körös-oldal lelőhelyekről. Hitelesítő ásatás csak Ószentivánon¹ és Bánkúton² történt 1932-ben és 1933-ban, mindkét esetben Bálint Alajos vezetésével [64–65. kép]. Az említett lelőhelyeken 25–35 cm-es mélységben egy DNy–ÉK-i, illetve egy ÉNy–DK-i tájolású gazdag honfoglalás kori női sír látott napvilágot, többek között aranyozott ezüst ingnyakveretekkel és csüngőtagos kaftánveretekkel [66–68. kép].³ Tompa határában 1947-

ben szántás során bolygattak meg egy temetkezést, melyből 2 kengyel, illetve 3 nyílhegy és embercsontok kerültek az intézeti tárba.⁴ Hitelesítő ásatásra ez utóbbi esetben már nem került sor.

Az aranyozott ezüst ruhadíszek viselését viszonylag gyakorinak tekinthetjük az előkelő nőknél a korszakban. A gyűjtemény kiemelkedő darabjai az ószentiváni csüngőtagos kaftánveretek [66. kép, Kat. 53] és az ingnyakveretek (az ószentiváni kerek csüngőtagos veretek és a bánkúti három- és négykaréjos csüngőtagos és egytagú veretek) [64–68. kép, Kat. 54–57]. A csüngőtagos kaftánveretek majdnem tökéletes másai az 1897-ben előkerült tokaji kincslet

66. kép Csüngőtagos kaftánveretek Öszentivánról

67. kép Csüngőtagos ingnyakveretek Öszentivánról

68. kép Ingnyakveretek Bánkútról

egyik verettípusának,⁵ míg a bánkúti darabok pontos párhuzamai például a Szentes-Libahalmon/Jámborhalmon 1902-ben szórványként előkerült daraboknak. A korszak viseletének jellemző elemei továbbá a bronz fülesgombok, melyeket gyűjteményünkben Bánkútról egy tömör darab képvisel [69. kép, Kat. 58]. A leírások alapján az ószentiváni nő szintén rendelkezett enyhén lapított gömb alakú fülesgombokkal, ezek hollétéről azonban nincs adatunk.⁶

Ékszerek tekintetében a gyűjtemény említésre méltó darabjai a bánkúti díszítés nélküli ezüst pántkar-perec-pár [70. kép, Kat. 59], valamint egy áttört, kosaras csüngő [71. kép, Kat. 60]. Öszentivánról tudunk továbbá különböző üveggyöngyökről, melyek sorsáról nincs további információnk.⁷ A tárban megtaláljuk a korszak jellegzetes lószerszámtípusát is, Öszentivánról és Tompáról került elő 2-2 vashól kovácsolt körte alakú kengyel [64., 72. kép, Kat. 61], mely típus e korban általánosan elterjedt volt a Kárpát-medencében, s melynek használata viszonylag hosszabb időszakot ívelt át. Az ószentiváni sírban ezen kívül még egy hevedercsatot és csiholóvasat is találtak.⁸

Míg a bánsági területen a 10. században kis létszámú, az ártéri letelepedések adottságait kihasználó közösségek telepedtek le (Öszentiván eltemetettei ezek nyugati csoportjába tartozhattak),⁹ addig a Mezőség a folyóparti területekhez képest gyéribben lakott volt, ahol a bánkútihoz hasonló, ugyancsak kis sírszámú temetők túlsúlya volt a jellemző; a tompai lelőhelyet viszont

érdekes módon egy széles üres térség választja el a közeli régiók lelőhelyeitől.¹⁰

Habár országos összevetésben sem az ószentiváni, sem a bánkúti sír nem számít különösebben előkelőnek, leletanyaguk révén mégis kiemelkednek közvetlen környezetükből.¹¹ E tárgyak a tompai leletekkel együtt képezik gyűjteményünk értékes, 10. századra korhatározható anyagát.

69. kép Tömör fülesgomb Bánkútról

70. kép Kiszélesedő lemezkarperec Bánkútról

71. kép Áttört kosaras csüngő Bánkútról

- BÁLINT 1932 = Bálint A.: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkúton. *Dolgozatok* 8 (1932), 256–265.
 BÁLINT 1991 = Bálint, Cs.: *Südongarn im 10. Jahrhundert*. [StudArch 11.] Budapest 1991.
 GÁLL 2013 = Gáll E.: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői I–II.* [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6.] Szeged 2013.
 MESTERHÁZY 1994 = Mesterházy K.: Az ún. tokaji kincs revíziója. *FolArch* 43 (1994), 193–242.
 RÉVÉSZ 2020 = Révész L.: *A 10–11. századi temetők regionális jellemzői a Keleti-Kárpátoktól a Dunáig.* [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 13.] Szeged-Budapest 2020.
 VARGA 2011 = Varga S.: 10–11. századi temetők Bács-Kiskun megye területén. In: *Hadak útján. A népvándorlás kor kutatóinak XIX. konferenciája* (Xántus János Múzeum, Győr 2008. október 20–22.) Szerk.: Bíró Sz. – Tomka P. [Tanulmányok 3.] Győr 2011, 215–229.

¹ SZTE RT Ad. ltk. 9937–9939, 9941–9942, 9944, 9950–9952; BÁLINT 1932, 256–265.

² SZTE RT Ad. ltk. 9940, 9943, 9945–9948, 9953; BÁLINT 1932, 256–265.

³ Ószentivánon a temetkezés környezetében húzott kutatóárkokban csupán két további bolygatott csontvázra leltek. Ezek a sírok viszont – az ásató szerint – a távolságuk okán nem tartozhattak a női temetkezéshez (BÁLINT 1932, 256–257). A modern kutatás azonban már valószínűsíti, hogy a temetkezések mégis összekapcsolódhattak (vö. BÁLINT 1991, 259, No. 309; RÉVÉSZ 2020, 108, 111). Bánkúton a feltárás során két további sír került még elő, de ezek bolygatottak voltak és mellékletet sem tartalmaztak (BÁLINT 1932, 259–262).

⁴ A leletanyag 1947 októberében Tompa község ajándékként került a gyűjteménybe, az embercsontokat pedig továbbadták az egyetem Embertani Intézetének (SZTE RT Ad. ltk. 5031–5079). A leletegyütteshez tartozó tárgyak számával és előkerülésének a körülményeivel, valamint az intézeti tárból kerülésének módjával kapcsolatban számos, még tisztázásra váró kérdés merül fel (SZTE RT Ad. ltk. 5031–5079; VARGA 2011, 221, 92. jegyzet).

⁵ Vö. MESTERHÁZY 1994, 17. ábra.

⁶ SZTE RT Ad. ltk. 9950–9951; BÁLINT 1932, 256–265.

⁷ BÁLINT 1932, 256–265.

⁸ BÁLINT 1932, 257.

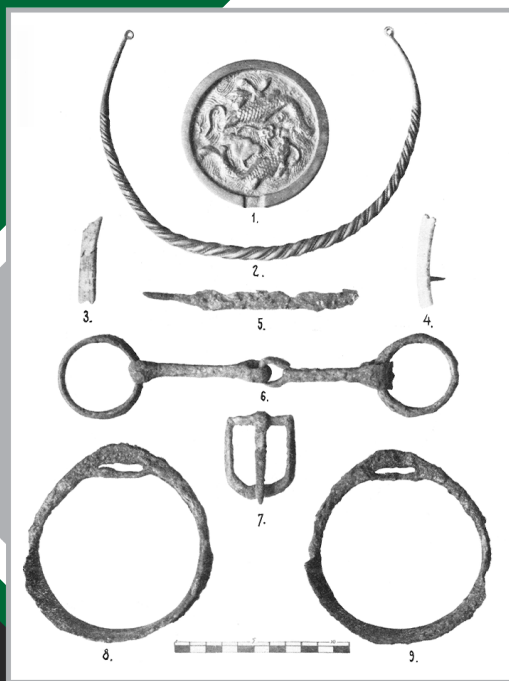
⁹ RÉVÉSZ 2020, 114.

¹⁰ RÉVÉSZ 2020, 386.

¹¹ RÉVÉSZ 2020, 132, 155.

72. kép Körte alakú vaskengyel Tompáról

73. kép A bánkúti kun sír leletei (SZTE RT Ad. B.J.FGy F4226)

ÁDÁM MÁRK – BÍRÓ GYÖNGYVÉR – ÖKRÖS EVELIN

Kun leletek a gyűjteményben

Tanszékünk gyűjteményében két lelet-együttes és egy szórványtárgy alkotja a kunok hagyatékát. A bánkúti és a kiskunmajsai leletek a kun elit lovaste-metkezéseéhez – előbbiek egy nő, utóbbiak egy férfi sírjához – tartoztak. Ezek mellett Téglás Gábor gyűjteményéből került Szegedre egy vállába kovácsolt fülű kengyel, melynek lelőhelye ismeretlen.

A korábban Nagykamaráshoz, jelenleg Medgyesegyházához tartozó Bánkút–Rózsamajor területén 1931. február 16-án földmunka során egy lovassírt találtak több melléklettel [73. kép]. A helyszínen Banner János tisztázta az előkerülési körülményeket. A sír egy homokdomb lábánál helyez-

kedett el, mélysége 2,5 m, tájolása DK–ÉNy-i volt. A temetkezésben egy nő és egy ló feküdt, utóbbit gazdája jobb oldalára helyezték ellentétes tájolásban.¹

Az elhunyt nővel egy nyakperecet (torquest), egy kínai tükröt és egy vaskést temettek el.² A két szálból sodort torques szárai karikában végződtek, valószínűleg láncra akasztható volt [74. kép, Kat. 62].³ A tükör fehérbronzból öntött, feje kerek, nyele még a sírba kerülés előtt letört. Előlapja fényesre csiszolt, hátlapján örvénylő vízben két egymást kergető hal domborműves ábrázolása található [75. kép, Kat. 63]. A tükör eredetét párhuzamai alapján Kínában kell keresnünk, a Bánkúton eltemetett kun nő feltehetően

74. kép Torques a Bánkúton eltemetett kun nő sírjából (BANNER 1931, 20. tábla 2)

75. kép A bánkúti sírból származó kínai tükör (Dabasi András fotója – MNM)

menyegzői ajándékként kaphatta a tárgyat még Fekete-tenger vidéki hazájában.⁴ Mindennapi használati eszközként kerülhetett a sírba a vaskés. A lószerszámhoz [76. kép, Kat. 64–65] tartozott a csikózabla, melyhez hasonlókat találunk a csengelei, tiszaföldvári és erdőtelki leletben.⁵ Szintén a lószerszám részét képezte a széles talpalójú, vállába kovácsolt fülű kengyelpár, melynek párhuzamát Kunszentmárton–Jaksorérpartról ismerjük, illetve a gyűjteményünkben található, Téglás Gábor gyűjtéséből származó, ismeretlen lelőhelyű kengyel is részben hasonló [77. kép, Kat. 66].⁶ A heveder rögzítésére szolgálhatott a vascsat, melynek kidolgozása hasonlóságot mutat a zablával és a kengyelekkel.⁷ Zabla, kengyel és hevedercsat együttese további három kun temetkezésben fordult elő: Csengele–Bogárhát, Kunszentmárton–Jaksorérpart és Tiszaföldvár–Homok lelőhelyeken. Feltehetően a sírba helyezett, fából készült nyeregdeszka szegélyét díszíthették az ívelt, szegecselt csontlemezek.⁸ A bánkúti sír leletei a párhuzamok alapján a 13. század második felére – 14. századra keltezhetők.⁹ Békés megyében eddig egyedül a bánkútit ismerjük a kunok hagyatékaként értékelhető leletegyüttesként, ezen felül csupán szórványleletek képviselik a kunok emlékanyagát ezen a területen.

A bánkúti tárgyak, valamint a szórvány kengyel mellett még egy másik lelőhely anyaga köthető a kunokhoz a szegedi gyűjteményben: a Kiskunmajsa–Kuklis tanyán talált tárgyak többsége egy lovával eltemetett férfi sírjából származhat. A sírból egy szablya, egy kengyelpár és egy csikózabla hozható biztosan kapcsolatba ezzel a temet-

kezéssel [78. kép, Kat. 67–69]. Mellékletei alapján a halott – a bánkúti előkelő nőhöz hasonlóan – a kun elithez tartozott.¹⁰

A 13. században beköltöző kunok előkelőivel ismét megjelent Magyarországon a lovastemetkezés szokása. E sírok közös jellemzője, hogy a köznép nyughelyeitől elkülönülten találhatók. A lószerszám mellett a férfiak temetkezéseiben jellemzően támadó- és védőfegyverzet, veretes övek, vaskések és csiholók, a csekélyebb számú női temetkezésben főként viseleti elemek és használati eszközök fordulnak elő. Néhány esetben feltételezhető volt, hogy a sír felett egykor halom állt. A hazánk területén megtelepedő kunok első nemzedékének tagja lehetett az a hölgy is, akinek sírját Bánkúton tárták fel.¹¹ Annak ellenére, hogy a gyűjteményünk viszonylag kevés, többségében szórvány középkori leletanyagot őriz, a kunokhoz köthető leletei igencsak impozánsak.

76. kép Zabla, hevedercsat és kengyelek a bánkúti sírban eltemetett ló mellől (Pálóczi Horváth András fotója)

77. kép Kései nomád kengyel ismeretlen lelőhelyről, Téglás Gábor gyűjteményéből

BANNER 1931 = Banner J.: A bánkúti lovassír. *Dolgozatok* 7 (1931), 187–204.

FODOR 1972 = Fodor I.: Újabb adatok a bánkúti sír értékeléséhez. *FolArch* 23 (1972), 223–242.

HORVÁTH 2003 = Horváth F.: Újabb kun vezéri sír leletei a Kiskunságból: Kiskunmajsa–Kuklis-tanya. *MFME–StudArch* 9 (2003), 369–386.

N.N. 1916 = Név nélkül: Téglás Gábor (1859 márcz. 23 – 1916 február 4). *ArchÉrt* 36 (1916), 237.

PÁLÓCZI HORVÁTH 1996 = Pálóczi Horváth A.: II. Kunok. A kun steppe a XI–XIII. században. In: *Zúduló sasok. Új honfoglalók – besenyők, kunok, jászok – a középkori Alföldön és Mezőföldön*. Szerk.: Havassy P. [Gyulai Katalógusok 2.] Gyula 1996, 19–36.

PÁLÓCZI HORVÁTH 2014 = Pálóczi Horváth A.: *Keleti népek a középkori Magyarországon. Besenyők, úzok, kunok és jászok művelődéstörténeti emlékei*. [Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 2.] Budapest–Piliscsaba 2014.

¹ SZTE RT Ad. ltk. 9287–9294; BANNER 1931, 187–188.

² 1944-ben az intézet gyűjteményének legértékesebb darabjait – köztük a bánkúti tükröt és a torquest – a soproni főiskolára mentették. A II. világháború után a tárgyak nagy részét visszajuttatták Szegedre, a nyakperecnek azonban nyoma veszett (PÁLÓCZI HORVÁTH 1996, 32). A tükör, a lószerszám, illetve a kés jelenleg az MNM-ben található, Szegeden csupán az egyik csontlemez maradt.

³ PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 145–146.

⁴ FODOR 1972, 232–233; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 151.

⁵ PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 127, 81. kép.

⁶ FODOR 1972, 224; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 129, 85. kép 1–2. A tanárként, iskolaigazgatóként és régészként tevékenykedő Téglás Gábor főként a római régészet iránt érdeklődött (N.N. 1916, 237), fia, Dr. Téglás Géza, törvényszéki bíró ajándékozta az MNM-nek a leleteket, melyeket Márton Lajos a szegedi gyűjteménynek küldött át (MNL CSML VIII. 16. (1928–1929) 4. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 324/1928–29; SZTE RT Ad. ltk. 9042–9061, a kengyel: SZTE RT Ad. ltk. 9060).

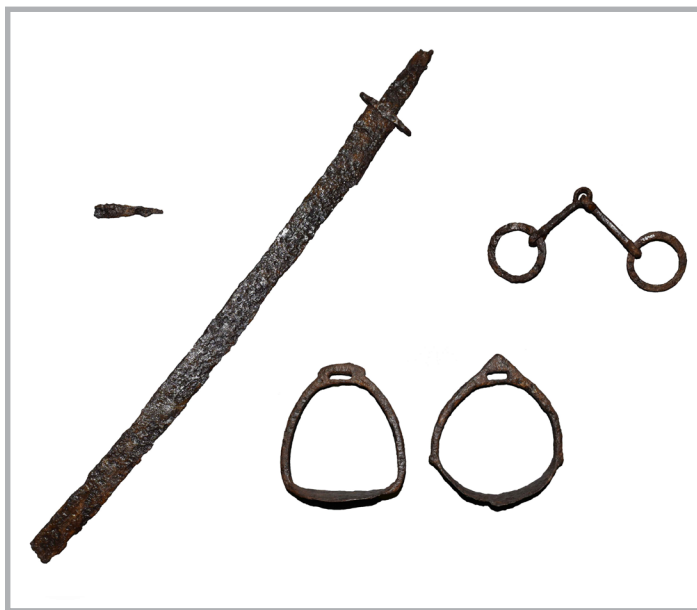
⁷ BANNER 1931, 191; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 131.

⁸ PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 127, 131.

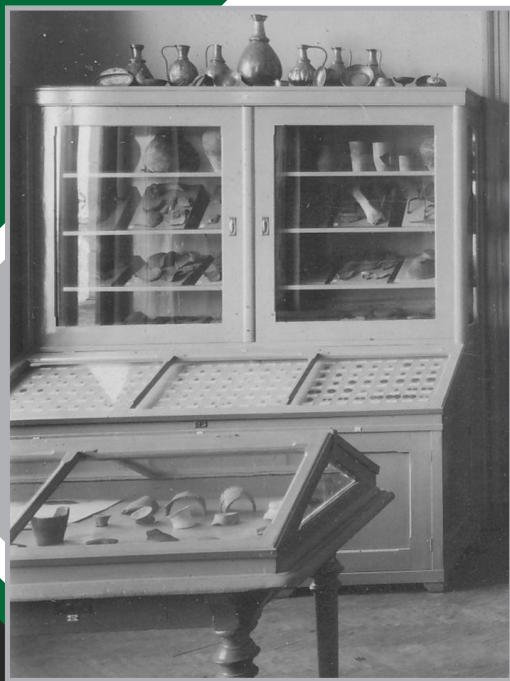
⁹ FODOR 1972, 233.

¹⁰ HORVÁTH 2003, 374.

¹¹ FODOR 1972, 258; PÁLÓCZI HORVÁTH 1996, 30–31.

78. kép A kiskunmajsai kun férfi sírból származó leletek

79. kép Érmék a szegedi Archaeologiai Intézet kiállításában
(SZTE RT Ad. B.I.F.Gy F6364)

ÁDÁM DÁNIEL – BIRÓ ANNAMÁRIA – PÓRSZÁSZ ANNA

Az éremtár története

Az éremtár történetének kezdete az 1924-ben Szegeden megalakuló Archaeologiai Intézethez köthető. Az intézet éremgyűjteménye, mint ahogy a régészeti kollekció is, újonnan, a jogelődjétől teljesen független alapokon jött létre. Célja a „Pósta-féle régészeti iskola” hagyományainak folytatása volt.

A gyűjtemény tanulmányozásának legfontosabb forrása a leltárkönyv,¹ amely egyben az intézetvezető Buday Árpád szerepét is tükrözi a tár történetében. Az első érméket már 1924-ben nyilvántartásba vették, és a gyarapodás döntő része Buday munkásságának idejére tehető. 1937-ben bekövetkezett halálát követően, Banner

János és Roska Márton vezetősége alatt megcsappant az érmék leltárba vétele, noha mindketten kiváló numizmatikai ismeretekkel rendelkeztek.²

Az éremtár története szorosan összefonódott a régészeti gyűjteménnyel, a leltárkönyvük is közös volt. Ez az állapot 1980-ban szűnt meg, amikor a Móra Ferenc Múzeum fogadta be az érméket, hogy az alakuló éremtár részévé váljanak. A kezdeményezés azonban meghiúsult, és ennek köszönhetően 2016 májusában visszakerülhettek eredeti helyükre, a szegedi egyetem Régészeti Tanszékére.³

A régészeti gyűjtemény és az éremtár közös leltárkönyvébe bejegyzett tárgyak közel felét érmék és papírpénzek tet-

80. kép Septimus Severus (193–221) nagybronz és ezüst denarius

81. kép II. András dénár (1205–1235)

82. kép IV. Béla dénár (1235–1270)

ték ki [79. kép]. A nyilvántartásba vett 5002 darabból álló érem- és papírpénz-kollekció mellett további (be nem leltározott) 23 éremegyüttessel rendelkezik a tár, melyekkel együtt összesen 33.091 darabot számlál. Az érmék döntő többsége ajándékozás útján került az intézet tulajdonába magánszemélyektől, múzeumoktól, sőt iskoláktól is. Ezeknek lelőhelye nem ismert. Az adományozók között Buday Árpád és Banner János is szerepel, de érkeztek érmék a szombathelyi és miskolci múzeumból is.⁴ Ezen túl létrejött számos vásárlás, az éremegyüttesek például így találtak otthonra az intézetben. Az utóbbiak többségét a Magyar Királyi Főfémjelző és Fémbevéltő Hivataltól vásárolták meg 1937-ben,⁵ ez jó lehetőség volt arra, hogy viszonylag kedvező áron gyarapíthassák a tárat. A 23 leletegyüttes már Buday halálát követően került a gyűjteménybe és körülbelül 28.089 darabból állhatott az átvételekor, de ezek leltározására már nem volt lehetőség.⁶ A kollekció néhány darabja régészeti feltárásokból származik, de ezek száma elenyésző, mindössze egy-két darabról van tudomásunk.⁷

A gyűjtemény tekintélyes részét római érmék teszik ki, amelyek a Kr. e. 1. századtól egészen a Kr. u. 4. századig keltezhetők. Kiemelkedő darabok Septimius Severus (193–221) pénzei [80. kép, Kat. 70–71]: egy hamis nagybronz mellett egy ezüstdenarius. Számos középkori magyar uralkodó veretével találkozhatunk, köztük II. András (1205–1235), IV. Béla (1235–1270) és Hunyadi Mátyás (1458–1490) dénárjaival [81–83. kép, Kat. 72–74]. Ritka leleteknek tekinthetők a kínai érmék, fellelhető például a 11. században uralkodó Jing

Cung császár (1063–1067) pénze [84. kép, Kat. 75]. A 23 éremgyűttesből a legkiemelkedőbb a két Tiszaugon talált kincs, mely eredetileg 537 darabot számolt. Előkerülési körülményei sajnálatosan nem ismertek, de annyi bizonyos, hogy magyarországi, lengyelországi és ausztriai kibocsátású I. Lipót (1658–1705) [85. kép, Kat. 76] és Mária Terézia (1740–1780) érmeiket tartalmazzák, amelyeket 1660 és 1765 között vertek.

A gyűjtemény tartalmaz a világ minden tájáról – Perutól Svájcra át Szingapúrig – különböző, a kora újkorra keltezhető pénzeket, melyek nagyrészt ajándékként, néha vásárlás útján kerültek az intézet tulajdonába. A különleges darabok többsége a zürzaváros időkben elveszett, ilyen például II. Lajos (1516–1526) aranyforintja vagy az ásatásokból származó érmék.⁸

Az intézeti gyűjteményhez tartozó papírpénzek elvesztek, ezek nagyobb részét a Kossuth bankók tették ki, de játékpénzeket is tartalmazott. Játékérmék máig megtalálhatók a tárban, például egy átfúrt, Ferenc Józsefhez (1848–1916) köthető [86. kép, Kat. 77] darab. Ezen darabokat előszeretettel festették aranszínűre, hogy fizetőeszközként használhassák.⁹

Az éremgyűjtemény revíziója megmutatta, hogy a szegedi régészeti intézet a Pósta-féle hagyományokat kívánta folytatni: Buday „a numizmatikát tartotta az archaeológus legjobb iskolájának”.¹⁰ Munkánkkal mi is azt kívántuk bemutatni, hogy az éremtár újra az oktatás mindennapjainak részévé válhat.

83. kép Hunyadi Mátyás dénár (1489)

84. kép Jing Cung jüanpao (1064)

85. kép Tiszaugi lelet: I. Lipót VI krajcáros (1678), Szilézia

- BANNER 1990 = Banner J.: *Békés-Kolozsvár-Jászberény-Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig)*. Sajtó alá rendezte Jankovich B. D. [Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15.] Gyula 1990.
- FJTE RI 1937 = M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézete: † Dr. Buday Árpád 1879–1937. *Dolgozatok* 13 (1937), 1–24.
- NK1914 = Éremleletek. *NumKözl* 13 (1914), 24–27.
- PÓRSZÁSZ 2019 = Pórszász A.: Elfeledett kincsek a Szegedi Régészeti Tanszékről: egy éremgyűjtemény revíziója. In: *NUMOPHYLACIUM NOVUM – Az I. Fiatal Numizmaták Konferenciája (2018) tanulmányai*. Szerk.: Gyöngyössy M. Budapest 2019, 127–132.
- TÖRVÉNYSZÉKI CSARNOK 1883 = Büntetőjogi esetek. *Törvényszéki Csarnok* 25/24 (1883), 96.
- VINCZE 2005 = Vincze Z.: Roska Márton, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója. *Honismeret* 33/5 (2005), 7–15.

¹ Például SZTE RT Ad. ltk. 1–451, 554–3939.

² BANNER 1990, 47; VINCZE 2005, 8.

³ PÓRSZÁSZ 2019, 129.

⁴ MNL CSML VIII. 16. (1923–1924) 1. doboz, 7/1923–24., 25/1923–24., 29/1923–24. sz. iratok.

⁵ Az éremgyűttesek lelőhelyei: Ada, Berethalom, Bócsatelke, Botfalu, Detrecsütörtök, Geresd, Hajós, Károlyfalva, Kerkabarabás, Kisvárda, Mernye I, Mernye II, Nagykereki, Nagytarcsa, Ópályi, Paizsszeg, Piliny, Pinkamindszent, Rugasd, Salomnár, Sánta, Tiszaug I., Tiszaug II. (NK 1914, 25). Az írott források alapján magyarországi kibocsátású tallérok, krajcárok kaptak helyet a gyűjteményben, valamint lengyel garasok, magyar uralkodók dénárjai. Az érmék társaságában ritkán fordult elő más tárgy, Rugasdon egy rézedényt, Károlyfalván gyűrűt és gombokat találtak a garasok és dénárok mellett (PM és MKFFH 18., 188., 290., 291., 418., 639., 724., 743., 769., 817., 882., 917., 1063., 1152., 1466., 1471., 1474. sz. iratok).

⁶ PM és MKFFH 18., 188., 290., 291., 418., 639., 724., 743., 769., 817., 882., 917., 1063., 1152., 1466., 1471., 1474. sz. iratok.

⁷ Például a Győr–Homokgödör lelőhelyről előkerült Hadrianus (117–139) érme vagy a nagykamarási halomban talált ismeretlen kibocsátású római érme (SZTE RT Ad. ltk. 8625, 5726).

⁸ SZTE RT Ad. ltk. 9357.

⁹ TÖRVÉNYSZÉKI CSARNOK, 96.

¹⁰ FJTE RI 1937, 4.

86. kép Játékpénz Ferenc József arcképével (1855–1860)

ÁDÁM DÁNIEL – ÁDÁM MÁRK – BÍRÓ ANNAMÁRIA – BÍRÓ GYÖNGYVÉR – BÓDAI ESZTER – FARKAS ANNA – FELFÖLDI SZABOLCS – FÜLÖP RÉKA – HERGOTT KRISTÓF – ILÉS-MUSZKA ANDREA – KOMKA ROBIN – KOMLÓSI JANKA – MAJOR RÉKA – MAJZIK VIVIEN – MÁRKUS TÍMEA – MORVAY ÁRPÁD – MELLÁR BALÁZS – ÖKRÖS EVELIN – PELŐCZ JUDIT – PILLÉR PÉTER – PINTÉR-NAGY KATALIN – PÓRSZÁSZ ANNA – RÁCZ RITA – SAJTI MARIANNA – SOÓS ROLAND – SZ. OSVÁTH ZSÓFIA – SZEKENYI TAMÁS – SZÉPLAKI TÜNDE – SZIKSZAI FERENC – SZIKSZER BÁLINT – VARRÓ BALÁZS – WALTER RÉKA – ZANDLER KRISZTIÁN

Katalógus

1. Edény perem- és oldaltöredék [8. kép]

Kora újkőkör, Körös kultúra, Kr. e. 6. évezred első fele
Edénytöredékek bevagdósásokkal és körömcspéses dísszel.
M.: 23×15 cm, v.: 1,1 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5964.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

2. Hombár oldaltöredék [9. kép]

Kora újkőkör, Körös kultúra, Kr. e. 6. évezred első fele
Fekete edénytöredék borda- és körömcspéses dísszel.
M.: 23×17,3 cm, v.: 2,9 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5983.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915, 27, 90. ábra.

3. Edény oldaltöredék [10. kép]

Középső újkőkör, Alföldi Vonaldíszes Kerámia kultúrája,
Kr. e. 6. évezred második fele
Tégla színű edénytöredék bekarcolt vonaldísszel.
M.: 14,7×7 cm, v.: 1 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5856.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

4. Edény aljtöredék [11. kép]

Késő újkőkör, Tiszai kultúra, Kr. e. 5. évezred első fele
Tégla színű edénytöredék mezőkre osztott meander-dísszel.
M.: 6,6×5,1 cm, v.: 0,5 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5870.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

5. Paradicsom alakú hálónéhezék [12. kép]

Kora újkőkör, Körös kultúra, Kr. e. 6. évezred első fele
Tégla színű, lapított gömb alakú, közepén átlukasztott, négykaréjos hálónéhezék.
M.: 7,5×7,7 cm, v.: 4,8 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5764.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

6. Négy lábú oltár vagy edény töredéke [13. kép]

Kora újkőkör, Körös kultúra, Kr. e. 6. évezred első fele
Tégla színű oltártöredék 2 hengeres stílizált lábbal.
M.: 6,9×5,2 cm, v.: 3,8 cm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5910.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

7. Pengemagkő [14. kép]

Újkőkör, Kr. e. 6. évezred
Pattintott tűzkő, unipoláris pengemagkő.
M.: 44×47 mm, v.: 34 mm.
Szarvas-Szapannos (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 5796.
Irod.: KRECSMÁRIK 1915.

8. Puttony alakú edény [15. kép]

Kora újkőkör, Körös kultúra, Kr. e. 6. évezred első fele
Erősen aszimmetrikus oldalfalú edény, négy szalagfüllel.
Ma.: 18 cm, pátm.: 11,5 cm, fátm.: 7 cm.
Ószentiván (ma Tiszasziget, Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 11298.
Irod.: –

9. Urna [17. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Szürkésbarna, samottal soványított, bikónikus testű, gömbölyded hasú urna, amelyet a hasvonal alatt seprűzéssel, a has vonalán négy szalagfüllel láttak el.
Ma.: 39 cm, fátm.: 11 cm.
Kisapostag 4. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10442/34.
Irod.: BÁLINT 1935, 145, Taf. XXVII. 13.

10. Urna [18. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Szürke, samottal soványított, enyhén kihajló peremű, tölcseres nyakú, bikónikus testű, egyenes talpú urna.
Ma.: 50 cm, fátm.: 11 cm.
Kisapostag 7. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10461/34.
Irod.: BÁLINT 1935, 146, Taf. XXVII. 17.

11. Urna [19. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Szürkésbarna, samottal soványított, nyomott gömbös testű kis urna. Az edény vállán szalagfüll indítása látszik.
Ma.: 18,5 cm, fátm.: 8,5 cm.
Kisapostag 4. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10443/34.
Irod.: BÁLINT 1935, 145, Taf. XXVII. 10.

12. Urna [20. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Világosbarna, homokkal soványított, bikónkustestű, egyenes aljú kis urna éles hastöréssel.
Ma.: 17 cm, pátm.: 10,5 cm, fátm.: 7 cm.
Kisapostag 5. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10444/34.
Irod.: BÁLINT 1935, 146, Taf. XXVII. 11.

13. Tál [21. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Világosbarna, homokkal soványított, kihajló peremű, ívelt nyakú, erős válltörésű, kónikus testű, egyenes aljú tál. A peremből kis szalagfüll indul, amely a vállra támaszkodik.
Ma.: 6,8 cm, pátm.: 19 cm, fátm.: 5 cm.
Kisapostag 7. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10462.
Irod.: BÁLINT 1935, 146, Taf. XXVII. 6.

14. Bögre [22. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Szürke, finom samottal soványított, enyhén kihajló peremű, hosszú ívelt nyakú, nyomott gömbös testű,

gömbölyded aljú bögre. Az edény vállán szalagfűl indítása.
Ma.: 7 cm, pátm.: 5,5 cm, fátm.: 1,5 cm.
Kisapostag 19. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10478/34.
Irod.: BÁLINT 1935, Taf. XXVII. 5.

15. Bronzlemez [23. kép]

Kora bronzkor, Kisapostag kultúra
Téglalap alakú, átlukasztott, pödrött oldalú bronzlemez.
M.: 4,1×5,5 cm.
Kisapostag 6. sír (Fejér megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10450/34.
Irod.: BÁLINT 1935, Taf. XXVI. 22.

16. Villanova típusú urna [24. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Sárgásbarna, kézzel formált, mélyen ülő hasú edény
hasvonalán szimmetrikusan elhelyezett négy bütyökkel.
Ma.: 32 cm, pátm.: 16,5–17,5 cm, fátm.: 11 cm, fv.: 0,9 cm.
Békéscsaba–Fényes 14. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10789.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 51, 8. tábla 49.

17. Virágcserep/hordó alakú edény [25. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Fekete foltos, barnásszürke, durva, kézzel formált edény
perem alatt szimmetrikusan elhelyezett négy bütyökkel.
Ma.: 11,9 cm, pátm.: 9,5 cm, fátm.: 7,2 cm, fv.: 0,6 cm.
Békéscsaba–Fényes 6. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10768.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 50, 11. tábla 11.

18. Behúzott peremű tál [26. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Sárgásbarna, kézzel formált tál perem alatt szimmetrikusan elhelyezett négy bütyökkel. Kiegészített.
Ma.: 8,1 cm, pátm.: 15 cm, fátm.: 10 cm, fv.: 0,5 cm.
Békéscsaba–Fényes 32. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10826.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 52, 11. tábla 12.

19. Váza alakú edény [27. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Szürkésbarna, kézzel formált, hengeres nyakú, gömbös testű edény négy szimmetrikusan elhelyezett, bekarcolt vonalkötegmintával.
Ma.: 8,1 cm, pátm.: 15 cm, fátm.: 10 cm, fv.: 0,5 cm.
Békéscsaba–Fényes 34. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10824.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 52, 13. tábla 23.

20. Palack [28. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Szürke, korongolt, egyfűlű, nyomott gömbös testű palack.
Ma.: 12,8 cm, pátm.: 4,2 cm, fátm.: 5,5–6 cm, fv.: 0,4–0,5 cm.
Békéscsaba–Fényes 31. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10817.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 52, 12. tábla 4.

21. Pávaszemes gyöngyök [29. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
8 sárga alapon fehér-kék szemes, gömbölyded üveggyöngy töredékei.
Ma.: 2,1 cm, 1,6 cm, átm.: 2,6 cm, 2,3 cm, sz.: 2,5 cm, 2,3 cm, lyuk átm.: 0,8–1,2 cm, 0,8–1,2 cm.
Békéscsaba–Fényes 30. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10815.

Irod.: PÁRDUCZ 1943, 52, 9. tábla 17–25.

22. Kauri csiga ékszerek/díszek [30. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Domború, hátoldalukon átfűrt kauri csigák.
H.: 2,3 cm, 2,25 cm, sz.: 1,7 cm, 1,7 cm.
Békéscsaba–Fényes 25. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10809.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 52, 10. tábla 18, 20.

23. Orsógomb [31. kép]

Középső vaskor, Vekerzug kultúra
Szürkésbarna, kettős kónikus, két felén vízszintesen hornyolt orsógomb.
Ma.: 2,5 cm, átm.: 3 cm, lyuk átm.: 0,7–0,9 cm.
Békéscsaba–Fényes 13. sír (Békés megye)
SZTE RT RGY Itsz. 10786.
Irod.: PÁRDUCZ 1943, 51, 8. tábla 40.

24. Tál [33. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Szürke, korongolt, omphalosos, ívelt hasvonalú, enyhén profilált aljú, alacsony edény.
Ma.: 9,6 cm, pátm.: 14,3 cm, fátm.: 8,9 cm, fv.: 1 cm.
Szőreg–Pávó-féle téglagyár 7. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 8557.
Irod.: BANNER 1929, 101, 12. kép 1.

25. Lencsepalack [34. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Szürke, korongolt, kihajló peremű, hosszú nyakú, vállán vízszintes lapos bordákkal díszített, bikónikus palack.
Ma.: 23,8 cm, pátm.: 10 cm, fátm.: 7,7 cm, fv.: 1 cm.
Szőreg–Pávó-féle téglagyár, szórvány (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 8512.
Irod.: BANNER 1929, 107, 12. kép 3.

26. Karperec [35. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Bronz, tagolt, gyöngyözött karperec, melynek egyik átlyukasztott vége külön zárótagra utal.
Szerkesztett átm.: 0,8 cm, lyuk átm.: 0,3 cm.
Szőreg–Pávó-féle téglagyár 5. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 8539.
Irod.: BANNER 1929, 99, 4. kép 11.

27. Lándzsacsúcs [36. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Hosszú köpűs vaslándzsa. Korrodált, töredékes.
H.: 24,3 cm, penge h.: 14,1 cm, köpű átm.: 1 cm, 1,9 cm, penge v.: 1–1,12 cm.
Szőreg–Pávó-féle téglagyár 6. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 8544.
Irod.: BANNER 1929, 100, 11. kép 1.

28. Kard [37. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Magas, szögletes vállú, kétélű vaskard markolattüskével és rombusz metszetű gerinccel/középbordával. Rongált.
H.: 96,2 cm, penge h.: 81 cm, sz.: 4,5 cm, v.: 0,7 cm.
Ismeretlen lelőhely
Leltári szám nélkül
Irod.: –

29. Olló [38. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Szalagnyeles birkanyíró vasolló szembenéző pengékkel.
Korrodált, töredékes.
Sz.: 1–2,9 cm, v.: 0,9–1,2 cm.
Szörög–Pávó-féle téglagyár 6. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY ltsz. 8548.
Irod.: BANNER 1929, 100, 11. kép 2.

30. Orsógomb [39. kép]

Késő vaskor, La Tène kultúra
Világosbarna, szürkés foltos, bikónikus, profilált oldalú orsógomb.
Ma.: 4,3 cm, sz.: 6,3, lyuk átm.: 0,8 cm.
Szörög–Pávó-féle téglagyár, szórvány (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY ltsz.: 8508.
Irod.: BANNER 1929, 107, 2. kép 3.

31. Tányér (Legionsware) [40. kép]

1. század vége – 2. század
Vörösesbarna, szemcsés anyagú, gyorskorongolt, kifele rézsűsen vágott peremű tányér (Vámos 4. típus).
Ma.: 2,7 cm, pátm.: 12 cm, fátm.: 8,9 cm, fv.: 0,6 cm.
Győr–Homokgödör (Győr–Moson-Sopron megye)
SZTE RT RGY ltsz. 8617.
Irod.: T. SZÓNYI 1976, 6–26.

32. Korsó [41. kép]

2–3. század
Világosbarna, vörösesbarna agyagmáz bevonatos, gyorskorongolt, szűk nyakú, hengeres testű, egyfülű korsó.
Ma.: 18,5 cm, pátm.: 4,9 cm, fátm.: 5,2 cm, fv.: 0,6 cm.
Győr–Homokgödör (Győr–Moson-Sopron megye)
SZTE RT RGY ltsz. 8616.
Irod.: T. SZÓNYI 1976, 6–26.

33. Bögge [42. kép]

4. század
Sötétszürke, gyorskorongolt, egyfülű bögre, a nyakon függőlegesen besimított vonalakkal díszített.
Ma.: 9,3 cm, pátm.: 6,6 cm, fátm.: 4,3 cm, fv.: 0,5 cm.
Győr–Kálvária temető (Győr–Moson-Sopron megye)
SZTE RT RGY ltsz. 8630.
Irod.: T. SZÓNYI 1974, 7–24.

34. Firmamécses [43. kép]

2–3. század
Téglasszínű, lepattogzott vörös bevonatú, egyszerű kivitelű firmamécses (Iványi XVII., Loeschke X. típus).
Ma.: 2,5 cm h.: 8,8 cm, sz.: 5,9 cm.
Ismeretlen lelőhely, ajándék a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárából (1925. április 28.)
SZTE RT RGY ltsz. 4030.
Irod.: MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 14.
Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 308/1924–25.

35. Terra sigillata (Dragendorff 33) [44. kép]

2. század második fele – 3. század első fele
Töredékes Dragendorff 33 típusú terra sigillata csésze, az oldalán sekély hornyolással tagolva. Valószínűleg rheinzaberni termék.
Ma.: 8,1 cm, pátm.: 13 cm, fátm.: 5,3 cm, fv.: 0,5 cm.
Ismeretlen lelőhely, ajándék a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárából (1925. április 28.)
SZTE RT RGY ltsz. 4028.

Irod.: MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 14.
Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 308/1924–25.

36. Terra sigillata (Dragendorff 37) [45. kép]

3. század első fele
Westerndorfi, Helenius műhelyében készült, reliefdíszes, Dragendorff 37 típusú terra sigillata tál kopott oldaltöredéke. Bélyegzők: 103, 104, 140, 145.
H.: 10,3 cm, fv.: 0,8 cm.
Ismeretlen lelőhely, ajándék a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárából (1925. április 28.)
SZTE RT RGY ltsz. 4029.
Irod.: MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 1. doboz, 14.
Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 308/1924–25.

37. Tegula [46. kép]

370-es évek eleje
Nagyméretű római peremes tetőtégla töredéke, téglalap alakú keretben elhelyezett AP IOVINI téglabélyeggel.
H.: 32 cm (töredékes), sz.: 40 cm, ma.: 6,7 cm, v.: 2,9 cm.
Ismeretlen lelőhely, ajándék (1987. november 9.)
Leltári szám nélkül
Irod.: –

38. Csíkosan festett edény [47. kép]

1. század utolsó harmada – 2. század első fele
Világosbarna, gyorskorongolt, kisméretű, körte alakú, fületlen edényke, külső felületén narancsvörös csíkos festéssel.
Ma.: 7,1 cm, pátm.: 3,9 cm, fátm.: 3,2 cm, fv.: 0,4 cm.
„Harta-pusztá”, szórványlelet (ma Harta, Bács-Kiskun megye)
SZTE RT RGY ltsz. 10593.
Irod.: PÁRDUCZ 1931, 126, Kat. 202.

39. Edény [49. kép]

6. század
Szürke, korongolt, finoman iszapolt edény. A pereme tölcséres, a nyakán borda fut végig, hasa bikónikusan megtörik.
Ma.: 13,5 cm, átm.: 6,5–12,8 cm.
Magyarcsanád–Bökény 6/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY ltsz. 5064.
Irod.: BANNER 1926, 100–101; 18. kép 2; NAGY 2005, 100, Taf. 22. 13. 5.

40. Bronzcsat [50. kép]

6. század második fele
Nyújtott ovális alakú, füles felerősítésű tömör öntött bronzcsat. Csát felőli vége egyenes, a csatkarika letört. Benne ovális keretben állatalak.
H.: 4,5 cm, sz.: 2,8–2,4 cm.
Magyarcsanád–Bökény 9/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY ltsz. 5076.
Irod.: BANNER 1926, 96, 104, 15. kép 9; NAGY 2005, 253, Taf. 23. 17. 2–3.

41. Kétélű vaskard [51. kép]

6. század
Széles kétélű kard markolattuskével, pengéjén a fából készült tok lenyomatával.
H.: 83,5 cm; sz.: 3,5 cm.
Magyarcsanád–Bökény 9/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY ltsz. 5074.

Irod.: BANNER 1926, 98, 16. kép; CSEH 1993, 63; NAGY 2005, 100, Taf. 21. 8. 1.

42. Erekllyetartó kapszula [52. kép]

6. század

Behajlított szélű bronzlemez, kapszula hátlapja, belsejében eredetileg textilmaradvánnyal.

Átm.: 5,8–5 cm.

Magyarcsanád–Bökény E/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 5041.

Irod.: BANNER 1926, 97, 15. kép 6–6a; NAGY 2005, 100, Taf. 22. 12. 1.

43. Fibula [53. kép]

5. század utolsó harmada – 6. század eleje

Félkörös fejlemezű ötgombos öntött bronzfibula; láblemeze rombusz alakú, két szélén kör alakú rekeszimitációval, végén stilizált állatfejjel; testén pontcsoportdíszekkel.

H.: 8 cm; sz.: 4,5–2,6 cm.

Magyarcsanád–Bökény 6/1926. sír (Csongrád-Csanád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7469.

Irod.: MNL CSML VIII. 16. (1924–1925) 2. doboz, 9.

Ásatások iratboríték; 388/1926–27; NAGY 2005, 101, 110–112, Taf. 23. 23. 1.

44. Gyöngyök [54. kép]

5. század utolsó harmada – 6. század

Korong alakú, átfűrt borostyán-, hordó alakú kalcedon-, hengeres mészgyöngy.

Borostyán: ma.: 0,4 cm, átm.: 1,90; kalcedon: ma.: 2,3 cm,

átm.: 2,15 cm; mészgyöngy: ma.: 1,3 cm, átm.: 2,6 cm.

Magyarcsanád–Bökény B/1925., E/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 5034, 5044, 5046.

Irod.: BANNER 1926, 96–98, 15. kép 4a–5a, 11; NAGY 2005, 100, Taf. 21. 9. 2, Taf. 22. 12. 4–5.

45. Orsókarika [55. kép]

5. század utolsó harmada – 6. század

Szürke, korongolt, jól iszapolt edény aljából kialakított orsókarika.

Átm.: 5 cm.

Magyarcsanád–Bökény 4/1925. sír (Csongrád-Csanád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 5063.

Irod.: BANNER 1926, 101, 18. kép 1–1/a.

46. Gyöngygyöngy [57. kép]

7. század vége – 8. század

Fekete és kékeszöld dinnyemag (2 db), fekete és átlátszó tojásdad (6 db), fekete és zöld lapított gömb (3 db), kék bikónikus (1 db), piros hasáb (1 db), fehér és zöld kúpos, kör átmetszetű (2 db) és fekete gömb alakú (12 db) üveggyöngyökből álló gyöngygyöngy.

M.: 0,2–1,4 cm.

Nagykamarás 24. sír (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7616.

Irod.: SAJTI 2019, 33, 8. tábla 1.

47. Fokosbalta [58. kép]

7–8. század

Ívelt pengéjű, rombusz alakú köpűjű vas fokosbalta, foka a köpűtől enyhén lefelé ívelő. A fokos a nyéllyuk mentén kettétört.

H.: 18 cm, nyéllyuk átm.: 2,4 cm, fok h.: 4,5 cm, él h.: 3,5 cm.

Nagykamarás 7. sír (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7567.

Irod.: BANNER 1927, 147–149; BENDE 2017, 37; SAJTI 2019, 42–43, 9. tábla 7.

48. Övcsat [59. kép]

7. század vége – 8. század eleje

Trapéz alakú bronz övcsat bronzlemez csatosttel. A pontcsoport díszítéssel ellátott csatosttet öt kerekfejű nittszeggel erősítették fel az övre.

H.: 5,2 cm, sz.: 2,7 cm, csatkarika m.: 3,9×3,2–3,6 cm, csatpecsek h.: 3,9 cm.

Nagykamarás, szóróványelet (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7541.

Irod.: BANNER 1927, 142–143; SAJTI 2019, 19, 10. tábla 2.

49. Övcsat [60. kép]

7. század vége – 8. század

Bronzból öntött fecskefarkú övcsat, csatpeccke hiányzik.

H.: 3,6 cm, sz.: 3,5 cm.

Nagykamarás 7. sír (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7575.

Irod.: BENDE 2017, 37; SAJTI 2019, 38, 3. tábla 1.

50. Övforgó [61. kép]

7. század vége – 8. század

Bronzból öntött karéjos díszű övforgó.

H.: 6,9 cm, sz.: 0,9–1,1 cm.

Nagykamarás 5. sír (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7562.

Irod.: BANNER 1927, 146; SAJTI 2019, 40, 2. tábla 2.

51. Kengyel [62. kép]

7–8. század

Hurkos fülű, kerek vállú, enyhén ívelt talpalójú vaskengyel. Szárai rombusz átmetszetűek.

H.: 13,1 cm, szár legnagyobb belső sz.: 11,5 cm, szár

átm.: 0,9–1 cm, a talp sz.: 2,1–2,4 cm.

Nagykamarás 7. sír (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 7568.

Irod.: SAJTI 2019, 12, 4. tábla 2.

52. Nagyszíjvég [63. kép]

8. század második fele

Stilizált állatfej alakú rögzítőfüllel ellátott, áttört, két lapból álló, laposinda-díszes nagyszíjvég.

H.: 8,3 cm, sz.: 1,8–2 cm, v.: 0,3 cm.

Magyarcsanád–Talágy-dűlő (Csongrád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 1436.

53. Csüngőtagos kaftánveret (3 db) [64, 66. kép]

10. század

Ezüstből öntött csüngőtagos kaftánveretek aranyozás nyomaival. A felső lemezek levél alakúak, a csüngőtagokon szív alakú áttörés. Eredetileg 4 példány került elő, ebből ma már csak 3 darabot őriz a gyűjtemény.

Teljes h.: 7,2 cm, a felső tag h.: 4,4 cm, a csüngőtag h.: 3,4 cm.

Ószentiván (ma Tiszasziget, Csongrád-Csanád megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9942.

Irod.: BÁLINT 1932, 257, L. tábla 10–13.

54. Csüngőtagos ingnyakveret (6 db) [64, 67. kép]

10. század

Ezüstből öntött csüngőtagos ingnyakveretek aranyozás nyomaival. A kerek felső tagokhoz fordított csepp alakú csüngőtagok kapcsolódnak. Eredetileg 9 példány került

elő, ma már csak 7 darabot őriz a gyűjtemény.
Teljes h.: 3,8 cm, a felső tag h.: 1,9 cm, a csüngőtag h.: 2,1 cm.
Őszentiván (ma Tiszasziget, Csongrád-Csanád megye)
SZTE RT RGY Itsz. 9952.
Irod.: BÁLINT 1932, 257–258, L. tábla 1–9.

55. Négykaréjos ingnyakveret (9 db) [65, 68. kép]

10. század

Ezüstből készült négykaréjos veretek aranyozás nyomaival. A karéjpárokat középen gyöngysordíszes árkolás osztja két részre. Eredetileg 15 példány került elő, ebből ma már csak 9 darabot őriz a gyűjtemény.

H.: 1,8 cm, sz.: 1,5 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9953.

Irod.: BÁLINT 1932, 261, LI. tábla 20.

56. Négykaréjos csüngőtagos ingnyakveret (8 db)

[65, 68. kép]

10. század

Ezüstből készült négykaréjos csüngőtagos veretek, aranyozás nyomaival. A két részre tagolt felső lemez egy füllel kapcsolódik a szív alakú csüngőtaghoz. Eredetileg 16 példány került elő, ebből ma már csak 15 darabot őriz a gyűjtemény.

Teljes h.: 4,2 cm, a felső tag h.: 1,5 cm, az alsó tag h.: 2,6 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9943.

Irod.: BÁLINT 1932, 260, LI. tábla 1–17.

57. Háromkaréjos csüngőtagos ingnyakveret

[65, 68. kép]

10. század

Ezüstből készült háromkaréjos csüngőtagos veret aranyozás nyomaival. A karéjos felső rész egy füllel kapcsolódik a szív alakú csüngőtaghoz.

Teljes h.: 4,4 cm, a felső tag h.: 2 cm, az alsó tag h.: 2,6 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9947.

Irod.: BÁLINT 1932, 261, LII. tábla 14.

58. Fülesgomb [65, 69. kép]

10. század

Tömör, díszítés nélküli bronz fülesgomb.

H.: 1,6 cm.

Bánkút-Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9946.

Irod.: BÁLINT 1932, 261, LI. tábla 18.

59. Lemezkarperec [65, 70. kép]

10. század

Kiszélesedő, háromszögben végződő, nyitott, vékony rosszezüst lemezből készült, díszítés nélküli karperec.

Átm.: 6,9 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9940.

Irod.: BÁLINT 1932, 262, LI. tábla 36, 39.

60. Áttört kosaras csüngő [65, 71. kép]

10. század

Három tagból álló, bronzból öntött, áttört, kosaras csüngő.

H.: 3,2 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9945.

Irod.: BÁLINT 1932, 261, LII. tábla 13.

61. Körte alakú vaskengyel [72. kép]

10. század

Körte alakú vaskengyel. Téglalap alakú füle nyak nélkül kapcsolódik a lapos szárákhoz, talpalója ívelt.

H.: 17,3 cm, sz.: 14,7 cm.

Tompa-Körösoldal (Bács-Kiskun megye)

SZTE RT RGY Itsz. 11311.

Irod.: VARGA 2011, 221, 92. jegyzet.

62. Torques [74. kép]

12. század vége – 13. század eleje

Két vastag huzalból, illetve egy vékony sodrott szálból sodort aranyozott ezüst torques (nyakperec). Mindkét vége kis karikában zárult. Elvesztett.

Átm.: 20,5 cm, v.: 0,3–1 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9288.

Irod.: BANNER 1931, 20. tábla 2; FODOR 1972, 226, 2. ábra 1;

PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 146, 104. kép.

63. Tükör [75. kép]

12. század – 13. század eleje

Ún. fehérbronzból öntött kínai tükör. Feje kerek, nyele letört. Előlapja fényesre csiszolt, hátlapján örvénylő vízben két egymást kergető hal domborműves ábrázolása. A harcsaszerű halak között virágzó lilium, a felső hal fölött szitakötő. Az ábrázolt jelenetet széles perem keretezi, melyet a hiányzó nyél vájata tör meg.

Átm.: 9,15–9,2 cm, v.: 0,35–0,5 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9287. (jelenleg a MNM-ban található)

Irod.: BANNER 1931, 20. tábla 1, 21. tábla; FODOR 1972, 226,

2. ábra 2; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 152, 109. kép.

64. Csikózabla [76. kép]

13. század második fele – 14. század

Csuklós, vastag szájasú, hasonló méretű karikákkal ellátott, kovácsoltvas csikózabla. A szájas karikába kapcsolódó vége széles, bordázott.

Szájasak h.: 8,4 és 8,9 cm, karika átm.: 5,5 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9289. (jelenleg a MNM-ban található)

Irod.: BANNER 1931, 20. tábla 6; FODOR 1972, 225, 1. ábra;

PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 127, 81. kép, 128, 84. kép 3.

65. Kengyelpár [76. kép]

13. század második fele – 14. század

Vállába kovácsolt fülű, széles talpalójú, kerek, vas kengyelpár. A talpaló közepét gerinccel, széleit peremmel erősítették meg.

Ma.: 11,2 cm, sz.: 11,8 cm, talpaló sz.: 3,7–3,9 cm.

Nagykamarás-Bánkút, Rózsamajor (Békés megye)

SZTE RT RGY Itsz. 9290, 9291. (jelenleg a MNM-ban található)

Irod.: BANNER 1931, 20. tábla 8–9; FODOR 1972, 225, 1.

ábra; PÁLÓCZI HORVÁTH 2014, 127, 81. kép, 129, 85. kép 1.

66. Kengyel [77. kép]

12–13. század

Vállába kovácsolt fülű, széles talpalójú, a talpaló és a szár találkozásánál egyik oldalon enyhe kidudorodással ellátott, kerek vaskengyel.

Ma.: 14,9 cm, sz.: 14,4 cm, talpaló sz.: 3,9 cm.

Ismeretlen lelőhely (Téglás Gábor gyűjtése)

SZTE RT RGY Itsz. 9060.

Irod.: –

67. Szablya [78. kép]

13. század

Egyhén ívelt pengéjű szablya, egyenes, középen rombuszszerűen kiszélesedő keresztvassal, a keresztvas alatt pengetőborító gyűrűvel és abból lenyúló élvédő burkolattal. A markolaton faborítás maradványa és egy szeglyük.

Teljes h.: 75,4 cm, penge h.: 69,4 cm, sz.: 3,5 cm, markolatvas h.: 6 cm, sz.: 2,3 cm, keresztvas h.: 7 cm, sz.: 2 cm, pengeélborító h.: 8,4 cm, sz.: 0,9 cm, pengetőborító sz. a markolatvasnál: 3,8 cm.

Kiskunmajsa–Kuklis-tanya (Bács-Kiskun megye)

SZTE RT RGY Itsz. 10489. (jelenleg az Ópusztaszeri

Nemzeti Történeti Emlékpark kiállításában található)

Irod.: HORVÁTH 2003, 371, 383, 3. kép 1, 4. kép 1.

68. Zabla [78. kép]

12–13. század

Csuklós, éles szájvasú, két egyenlő nagyságú karikával ellátott vas csikózabla.

Szájvasak h.: 8,7 és 8,9 cm, sz.: 0,9 cm, karikák átm.: 6,3

és 6,4 cm, sz.: 0,8 cm.

Kiskunmajsa–Kuklis-tanya (Bács-Kiskun megye)

SZTE RT RGY Itsz. 10492. (jelenleg az Ópusztaszeri

Nemzeti Történeti Emlékpark kiállításában található)

Irod.: HORVÁTH 2003, 371, 383, 3. kép 4, 4. kép 3.

69. Kengyelpár [78. kép]

13. század második fele, illetve 12. század – 13. század

második fele

Ívelt szárú, vállába kovácsolt fülű, széles, egyenes talpalójú vaskengyel, illetve hegyes, vállába kovácsolt fülű, széles talpalójú, kerek vaskengyel.

Ma.: 14,4 cm; 15,8 cm, sz.: 13,6 cm; 14 cm, talpaló sz.: 5,5 cm; 3,7 cm.

Kiskunmajsa–Kuklis-tanya (Bács-Kiskun megye)

SZTE RT RGY Itsz. 10491, 10494. (jelenleg az Ópusztaszeri

Nemzeti Történeti Emlékpark kiállításában található)

Irod.: HORVÁTH 2003, 371, 383, 3. kép 2–3, 4. kép 4–5.

70. Septimius Severus (193–211) denarius [80. kép]

193–211

Ezüst. Előlap: Babérkoszorús fej jobbra.

Hátlap: Mellső lábát megemelő ló hátán emberalak.

Coh II. 4. 578.

Átm.: 1,6 cm

SZTE RT RGY Itsz. 345.

71. Septimius Severus (193–211) nagybronz [80. kép]

193–211

Bronz. Előlap: Babérkoszorús fej jobbra, SEPTSEVPERT/AUG.

Hátlap: Mellső lábát megemelő ló hátán emberalak. SC verdejegy.

Hamisítvány.

Coh I. 3. 477.

Átm.: 3,1 cm

SZTE RT RGY Itsz. 6044.

72. II. András (1205–1235) dénár [81. kép]

1205–1235

Ezüst. Előlap: Nyolcágú csillag félholddal, felül torony, kétoldalt kifelé néző fejek két ponttal.

Hátlap: Párduc fa alatt, balra rozetta, jobbra héber betű.

CNH I. 226, H 266, ÉH I. 160

Átm.: 1,1 cm

SZTE RT RGY Itsz. 4441.

73. IV. Béla (1235–1270) dénár [82. kép]

1235–1270

Ezüst. Előlap: BELAE REX körirat, középen héber betű.

Hátlap: Sárkányt leszáró angyal.

CNH I. 244, H 310, ÉH I. 233.

Átm.: 1,3 cm

SZTE RT RGY Itsz. 4446.

74. Hunyadi Mátyás (1458–1490) dénár [83. kép]

1489

Ezüst. Előlap: M MAT... VNGARIE körirat, negyedelt címer (vágások, kettős kereszt, dalmát leopárdfejek, cseh oroszlán) szív pajzsban gyűrűt tartó holló.

Hátlap: PAT... VNGARIE körirat, koronás Mária dicsfény-

nyel, jobb kezében Jézussal, K-P verdejegy.

CNH II. 232, H 722, ÉH I. 567.

Átm.: 1,6 cm

SZTE RT RGY Itsz. 4581.

75. Jing Cung (1063–1067) jüanpao [84. kép]

1064

Bronz, kerek érme, közepén négyzet alakú lyukkal.

Előlap: Cseping jüanpao körirat.

Hátlap: üres.

SCH 357.

Átm.: 2,3 cm

SZTE RT RGY Itsz. 10414.

76. I. Lipót (1657–1705) VI krajcár [85. kép]

1678

Ezüst. Előlap: LEOPOLDVS DG R (VI) I S A G H & B R. körirat, Lipót babérkoszorús jobbra néző portréja kettős gyöngykörben.

Hátlap: ARCHID AVS (SHS) DVX B & SIL. körirat, kettős gyöngykörben koronás kétfejű sas. SHS = Boroszló, Szilézia.

Átm.: 2,6 cm

77. Ferenc József (1848–1916) játékpénz [86. kép]

1855–1860

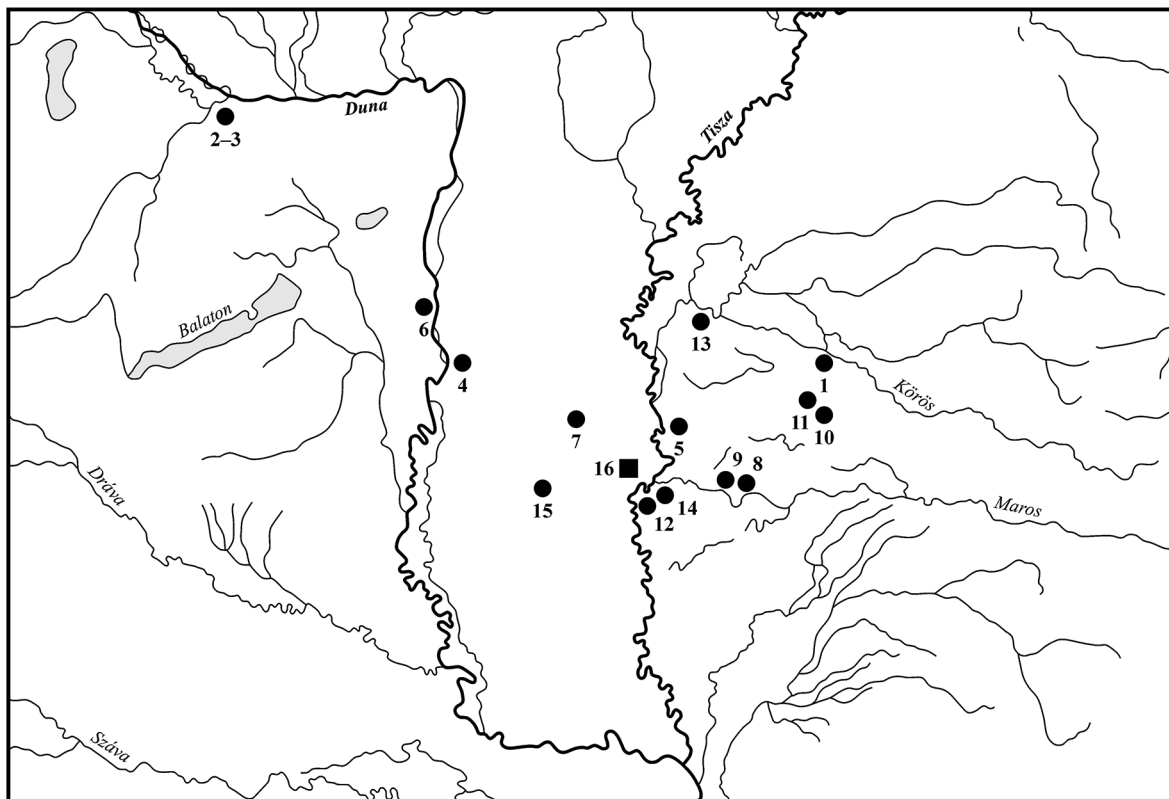
Előlap: Ferenc József fiatal kori portré.

Anyaga réz, az 1850-es évek arany guldenjeinek mintájára készült, egyenértékű 1 Rechenpfenninggel.

Átm.: 4 cm

SZTE RT RGY Itsz. 3939.

A KÖTETBEN SZEREPLŐ LELŐHELYEK

1. Békéscsaba-Fényes	9. Magyarcsanád-Talágy dűlő
2. Győr-Homokgödör	10. Nagykamarás
3. Győr-Kálvária temető	11. Nagykamarás-Bánkút
4. Harta-puszta	12. Ószentiván (ma Tiszasziget)
5. Hódmezővásárhely-Szárazér-dűlő	13. Szarvas-Szapannos
6. Kisapostag	14. Szőreg Pávó-féle téglagyár
7. Kiskunmajsa-Kuklis tanya	15. Tompa
8. Magyarcsanád-Bökény	

16. Szeged

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

Alba Regia = Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis (Székesfehérvár)
 Antaeus = Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
 AM = Archeometriai Műhely (online folyóirat)
 ArchÉrt = Archaeologiai Értesítő (Budapest)
 ArchHung = Archaeologica Hungarica (Budapest)
 Arrabona = Arrabona. A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei (Győr)
 BMMK = A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
 BRGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt)
 DissPann = Dissertationes Pannonicae (Budapest)
 Dolgozatok = Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából (Kolozsvár); Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből (Szeged); Dolgozatok a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből (Szeged); Dolgozatok az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárából Új sorozat (Kolozsvár)
 FJTE RI = M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézete/Archaeologiai Intézete (Szeged)
 FolArch = Folia Archaeologica (Budapest)
 IPH = Inventaria Praehistoriae Hungariae (Budapest)
 JAMÉ = A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
 MFMÉ–StudArch = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve–Studia Archaeologica (Szeged)
 MGAH = Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae (Budapest)
 MKCSM = Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében (Szeged)
 MNL CSML VIII. 16. = Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Intézetének iratanyaga (Szeged)
 MNM = Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest)
 MNM Tört. Ad. = Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Adattár (Budapest)
 MÖK = Magyar Őstörténeti Könyvtár (Budapest)
 MRT = Magyarország Régészeti Topográfiája (Budapest)
 MTA RI Ad. = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, Adattár (Budapest)
 NumKözl = Numizmatikai Közlöny (Budapest)
 PM és MKFFH = A Pénzügyi Minisztérium és a Magyar Királyi Főfémjelző és Fémbevéltő Hivatal által kiadott iratok (másolatai az SZTE RT Adattárában)
 RégFüz = Régészeti Füzetek (Budapest)
 StudArch = Studia Archaeologica (Budapest)
 SZAB = Szegedi Alföldkutató Bizottság (Szeged)
 SZTE RT Ad. = Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar Régészeti Tanszék, Adattár (Szeged)
 SZTE RT Ad. B.J.FGy = Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar Régészeti Tanszék, Adattár, Banner János fotógyűjteménye (Szeged)
 SZTE RT RGY = Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar Régészeti Tanszék, Régészeti Gyűjtemény (Szeged)

Fátm. = fenékmérő	M.: méret
Fv. = falvastagság	Ma. = magasság
H. = hossz	Pátm. = peremátmérő
Kat. = Katalógus	Sz. = szélesség
Ltk. = leltárkönyv	Taf. = Tafel
Ltsz. = leltári szám	V. = vastagság

